

Novi socijalni rizici među mladima u Hrvatskoj i zemljama Europske unije

---

Dujmović, Paula

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:346462>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Paula Dujmović

NOVI SOCIJALNI RIZICI MEĐU MLADIMA U
HRVATSKOJ I ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024. godine

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNE POLITIKE

Paula Dujmović

NOVI SOCIJALNI RIZICI MEĐU MLADIMA U
HRVATSKOJ I ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Šućur

Zagreb, 2024. godine

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Novi socijalni rizici	3
2.1. <i>Usklađivanje rada i obiteljskog života</i>	4
2.2. <i>Samohrano roditeljstvo</i>	6
2.3. <i>Nemoćna osoba u obitelji</i>	8
2.4. <i>Posjedovanje nedovoljnih i/ili zastarjelih vještina</i>	10
2.5. <i>Nedovoljna dostupnost socijalnog osiguranja</i>	12
3. Novi socijalni rizici i promjene u društvenom položaju mladih	13
4. Mladi i novi socijalni rizici u Hrvatskoj	15
5. Mladi i novi socijalni rizici u zemljama Europske unije	24
5.1. <i>Konzervativni tip socijalnih država</i>	25
5.2. <i>Liberalni tip socijalnih država</i>	27
5.3. <i>Socijaldemokratski tip socijalnih država</i>	28
5.4. <i>Mediterranski tip socijalnih država</i>	31
6. Socijalne investicije kao mogući odgovor na izazove socijalne države	33
7. Zaključak	35
Literatura	37

Novi socijalni rizici među mladima u Hrvatskoj i zemljama Europske unije

Sažetak:

Klasična politika socijalne države uspješno se nosila sa starim socijalnim rizicima poput bolesti, starosti ili nezaposlenosti. Međutim, takva politika nije prikladna kod suočavanja s izazovima koje donosi globalizacija, tehnološki napredak i promjene u obiteljskim strukturama. Kao posljedica tih promjena, stvaraju se novi socijalni rizici koji su osobito štetni za mlade. To su situacije koje dovode do smanjenog blagostanja pojedinca, a uključuju usklađivanje obitelji i rada, samohrano roditeljstvo, brigu o nemoćnim članovima obitelji, nedovoljne ili zastarjele vještine te ograničen pristup socijalnom osiguranju. Dok rješavanje tih problema u Hrvatskoj pada u drugi plan, EU ulaže napore kako bi se nastali rizici ublažili. Štoviše, EU vidi socijalna ulaganja kao moguće odgovore na probleme povezane s novim socijalnim rizicima. Ulaganja se osobito tiču obrazovanja, ali i zaposlenja. Njihova je zadaća ojačati društvenu koheziju i smanjiti socijalne troškove. Ovaj rad nastoji pružiti uvid kako novi socijalni rizici utječu na mlade i njihovo blagostanje u Hrvatskoj i zemljama Europske unije.

Ključne riječi: novi socijalni rizici, socijalna država, socijalna isključenost, mladi

New social risks among youth in Croatia and other countries in the European Union

Abstract:

The traditional welfare state policy has successfully been dealing with old social risks such as illness, old age unemployment. However, such policy is not adequate when facing the challenges brought by globalization, technological advancement and changes in family structures. As a result of these changes, new social risks are emerging, which are particularly detrimental to young people. These are situations that negatively affect individual well-being, including work-family balance, single parenthood, caregiving for dependent family members, insufficient or outdated skills and restricted access to social security. While dealing with these issues seems to fade into the background in Croatia, the EU is making efforts to mitigate these emerging risks. They see a potential solution to problems connected to new social risks in social investments. These investments focus mostly on education, but also on employment. Their aim is to strengthen social cohesion and reduce social costs. This paper, thus, seeks to provide insight into how new social risks affect young people and their well-being in Croatia and other countries in the European Union.

Key words: new social risks, welfare state, social exclusion, youth

Izjava o izvornosti

Ja, Paula Dujmović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Paula Dujmović, v.r.

Datum: 16. rujna 2024.

Zahvala

Želim izraziti iskrenu zahvalnost svojoj obitelji zbog neizmjerne ljubavi, podrške i razumijevanja kroz svaki korak moga života i obrazovanja. Vaša vjera u mene bila je moj najveći poticaj da ustrajem i ostvarim svoje ciljeve. Posebno se zahvaljujem i svome zaručniku Mariju koji je uvijek bio uz mene i vjerovao da mogu uspjeti kad sam i sama sumnjala u to. Svi naši sati provedeni u ispitivanju gradiva napokon su urodili plodom, ljubavi.

Hvala vam na svemu, voli vas vaša Paulica!

1. Uvod

U razdoblju drevnih civilizacija i srednjega vijeka nije postojala garancija socijalnih prava. Vladala je solidarnost i moralna obveza pomoći potrebitima koja je proizašla iz religijskih nauka i tumačenja. Tijekom novog vijeka, smanjuje se religijski utjecaj. Razvijaju se prve samoorganizacije radnika, takozvana mutualistička udruženja koja su svojevrsni prethodnici socijalnoga osiguranja (Ravnić, 2004).

Druga industrijska revolucija sa sobom nosi masovna otpuštanja, stvarajući potrebu za novom vrstom zaštite radnika i radničkih prava. U tom razdoblju, modeli socijalne zaštite dobivaju na značaju. Tako primjerice Bismarckov model socijalnog osiguranja (iz 19. stoljeća) čini temelj modernog socijalnog sustava Njemačke. Model počiva na kapitalizaciji, a financira se iz obveznih doprinosa radnika i poslodavaca, uz državnu subvenciju. Takav tip socijalnog osiguranja nudi radno vezanu zaštitu koja je postala sinonim za industrijska društva (Ravnić, 2004). Potkraj Drugog svjetskog rata, Velika Britanija ističe važnost Beveridgeova modela socijalnog osiguranja. Model se temelji na načelu univerzalizma, promovirajući jedinstvenost davanja i doprinosa te osobnu odgovornost i samopomoć. Beveridgeov model inačica je općeg sustava socijalne zaštite, a bazira se na pružanju egzistencijalnog minimuma svima, ne uzimajući u obzir njihov radni status (Ravnić, 2004).

S krajem Drugog svjetskog rata, dolazi do intenzivnog razvoja i miješanja socijalnih sustava diljem Europe, a koji su zaslužni za procvat socijalne države. Od tad pa sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća vlada takozvano "zlatno doba" socijalne države (Babić i Baturina, 2016). U tom periodu, socijalna država nastoji paternalistički štiti građane od klasičnih socijalnih rizika. Ovi rizici tiču se bolesti, starosti, siromaštva, nezaposlenosti, invalidnosti, ozljeda na radu i slično (Vijeće Europe, 2014). Tako se primjerice rizik nezaposlenosti nastoji ublažiti novčanim mjerama za nezaposlene, a starost mirovinskim davanjima.

Naime, tadašnja politika socijalne države prvenstveno je bila orijentirana na model muškog hranitelja u obitelji i na stare socijalne rizike (Häusermann, 2012). Iako su ti modeli bili učinkoviti u prošlim vremenima, suvremene pojave traže pristup koji će zadovoljiti sadašnje potrebe.

Društveni procesi poput individualizacije, senilizacije i globalizacije otvorili su put novim socijalnim rizicima te doveli u pitanje opstojnost socijalne države (Ravnić, 2004.). Novi socijalni rizici pojavljuju se kao posljedica društvenih i ekonomskih promjena u postindustrijalizaciji (Yang, 2014). Često ih se povezuje s isprekidanom i nesigurnom radnom karijerom, ali i s novijim, vulnerabilnijim obrascima obiteljskih struktura. Dolazi do atomiziranja proširenih obitelji, a rastu i jednoroditeljske obitelji te samačka kućanstva (Smokvina i Čunčić, 2019). Ukoliko se obiteljska struktura i održi, nastaju problemi usklađivanja rada i obitelji kod dvohraniteljskih obitelji, kao posljedica ulaska žena na tržište rada. Prisutno je povećanje neformalne skrbi starijih i nemoćnih članova u obitelji koju većinski obavljaju žene, sukladno tradicionalnim rodnim ulogama (Zygouri i sur., 2021). S druge strane, automatizacija i tehnologija u proizvodnom procesu uzimaju maha, stoga se opravdano postavlja pitanje očuvanja radnih mjesta povezanih s proizvodnjom (Balatsky, 2021). To može stvoriti probleme za starije osobe koje nisu upoznate s takvim vještinama (Pavić-Rogošić i sur., 2022) u vidu otežanoga pristupa socijalnom osiguranju. Iako utječu na žene, starije osobe i osobe niske razine naobrazbe, novi socijalni rizici pokazali su se najpogubnijima za mlade, naročito tijekom etabliranja primarne obitelji i pronalaska prvog zaposlenja (Babić i Baturina, 2016). Taj problem posebno je prisutan u tranzicijskim zemljama, među kojima je i Hrvatska. Za razliku od skandinavskih zemalja koje imaju bolje uređenu socijalnu zaštitu, Hrvatska se suočava s ograničenim resursima i manjkavom državnom intervencijom u rješavanju takvih socijalnih problema. Ranci i suradnici (2014) ukazuju da se pred europske socijalne države postavljaju zahtjevni izazovi: smanjiti socijalne troškove s jedne te zadovoljiti rastuće socijalne potrebe s druge strane. Iako se navedeni zahtjevi čine proturječnima, oni to dakako nisu. Štoviše, oni upozoravaju na potrebu redefiniranja dosadašnje socijalne politike te instrumenata kojima se ona služi.

Kao potencijalni odgovor, ističe se trend socijalnih inovacija te socijalnih investicija. Socijalne inovacije mogu se definirati kao skupina novih učinkovitih ideja koje teže postizanju društvenih ciljeva (Mulgan i sur., 2007). One povezuju različite dionike iz civilnog, privatnog i javnog sektora, s ciljem postignuća održivoga razvoja. Da bi se socijalne inovacije uspješno implementirale, moraju imati financijsku podršku koju im pružaju socijalne investicije (ulaganja). Socijalne investicije čine poprilično nov

koncept (O'Leary i sur., 2018) koji počiva na dvostrukom povratu – financijskom i socijalnom, a orijentira se na budućnost (Babić i Baturina, 2016). Financijski povrat tiče se kako smanjenja socijalnih troškova, tako i jačanja ekonomske produktivnosti, dok se socijalni povrat ogleda u stvaranju društvene kohezije i poboljšanju kvalitete života. Obrazovanje, obiteljska politika i mjere aktivnih politika zapošljavanja čine samo manji dio centralnog žarišta socijalnih ulaganja (Smokvina i Čunčić, 2019), a civilna društva njihovi su glavni zagovornici (Vijeće Europe, 2014).

Rad se temelji na preglednoj analizi i sintezi postojeće literature. Novi socijalni rizici obradit će se prema podjeli G. Bonolija, s posebnim naglaskom na mlade osobe. Dat će se pregled stanja novih socijalnih rizika u Hrvatskoj i odabranim članicama EU-a. Kriterij odabira zemalja članica počivat će na Esping-Andersenovoj tipologiji socijalnih država na konzervativni, socijaldemokratski te liberalni tip. Uz navedene, dodatno će se obraditi i mediteranski tip. Potom, rad će se usmjeriti na socijalne investicije koje se nameću kao mogući odgovor na izazove s kojima se suvremena socijalna država suočava. Na samom kraju, iznijet će se zaključak te će se navesti korištena literatura.

2. Novi socijalni rizici

Završetkom Drugog svjetskog rata vlada ideja o prosperitetnoj socijalnoj državi koja uz pomoć obiteljske stabilnosti te pune zaposlenosti može suzbiti, odnosno smanjiti siromaštvo (Smokvina i Čunčić, 2019). S postindustrijalizacijom dolazi do promjena na koje tadašnja socijalna politika nije bila spremna, a među njima je i globalizacija (Ranci i sur., 2014; Farnsworth i Irving, 2024). Globalizacija utječe na međusobnu povezanost svijeta u relevantnim životnim područjima poput ekonomije i politike, što uvelike olakšava međunarodnu razmjenu dobara ili informacija. Međutim, povezana je s redukcijom socijalnih prava te s deregulacijom koje nepovoljno utječu na položaj radnika (Vijeće Europe, 2014). Globalizacija isto tako dovodi do deetatizacije koja slabi mogućnosti socijalne države. Iz toga se razvija individualizacija koja naglašava važnost vlastitog angažmana u rizičnim situacijama. Koncept podržava autonomiju u odlučivanju pojedinca, no slabi veze sa zajednicom (Cerami, 2008) čime se ugrožava

solidarnost na kojoj socijalna država počiva (Vijeće Europe, 2014). Uz spomenute društvene promjene, tu je i starenje stanovništva (senilizacija). Senilizacija povećava pritisak na radno aktivno stanovništvo koje djelomično financira mirovine, negativno utječe na troškove socijalne te zdravstvene skrbi i tako dalje (Babić i Baturina, 2016). Navedeni procesi dovode do slabljenja socijalne države te produciraju nove socijalne rizike. Premda konkretna definicija nije ustanovljena, postoje slaganja da su ti rizici izazvani promjenama u tranziciji s industrijskih na postindustrijska društva (van der Veen, 2012; Yang, 2014; Saltkjel, 2017; Balatsky, 2021). Promjene u obitelji i na tržištu rada stvaraju podlogu za razvoj novih rizika (Ajduković, 2008). Bonoli (2006) tumači da se novi socijalni rizici mogu definirati kao situacije u kojima pojedinci doživljavaju gubitak blagostanja. Isti autor navodi da se s takvom pojavom najčešće susreće mladež, zaposlene žene, niskokvalificirane osobe te obitelji s malodobnom djecom. Oni su pripadnici ranjivih skupina, stoga im je potrebna pojačana socijalna sigurnost i zaštita (Vijeće Europe, 2014). Budući da je politika poslijeratne socijalne države usmjerena prvenstveno k zaštiti dohotka muškog hranitelja obitelji, navedene skupine smatraju se gubitnicima postindustrijskih društava, a poseban naglasak je na mladima (Bonoli, 2006). Društvo postavlja visoka očekivanja za mlade, a ne pomaže u realizaciji tih očekivanja. Tako se primjerice od mladih traži iskustvo, a nitko im ne nudi priliku za istim (Unt i sur., 2021). Temeljem snažnih utjecaja postindustrijskih promjena, Bonoli (2006) razvrstava izazove s kojima se suvremene socijalne države susreću: usklađivanje rada i obiteljskog života, samohrano roditeljstvo, briga za starog i nemoćnog člana obitelji, posjedovanje nedovoljnih i/ili zastarjelih vještina te ograničeni pristup socijalnom osiguranju. Navedeni novi socijalni rizici detaljnije će se obraditi u daljnjem tekstu.

2.1. Usklađivanje rada i obiteljskog života

Drugi svjetski rat doveo je do mobilizacije muškaraca, koji su bili izvor radne snage. Kako bi se spriječio ekonomski kolaps, počinje masovno zapošljavanje žena (Storey i Kay, 2019). Taj trenutak čini prekretnicu u povijesti ženskih prava, a ponajprije je vezan uz osiguranje ekonomske neovisnosti žena.

Naime, one počinju obavljati tradicionalno „muške“ poslove kao što su proizvodnja streljiva, rad u industriji, zrakoplovstvo i ostalo (Storey i Kay, 2019). Predrasude o „muškim“ i „ženskim“ zanimanjima postaju sve rjeđe, budući da su se žene pokazale jednako kompetentnima kao muškarci u obavljanju tih istih poslova. Štoviše, mnoge od njih odlučile su se zadržati na tržištu rada i nakon rata, što je proizvelo društvene promjene. Tradicionalan model obitelji u kojem je muškarac hranitelj obitelji, a žena domaćica, prestaje biti idealnom slikom te se počinju nazirati promjene rodni uloga. Ističu se zakonodavne reforme koje podržavaju zaposlene žene, ali ne uređuju odnos obiteljskog i poslovnog života, što indirektno stvara diskriminacijsko ozračje za žene (Storey i Kay, 2019). Kako im tržišni mehanizmi nisu bili blagonakloni, žene traže način za ostvarivanje svojih prava putem visoke naobrazbe.

Tako obrazovanje postaje imperativom postindustrijskog doba, budući da omogućuje benefite poput konkurentnosti, kapitala i uspjeha. Ono postaje dostupno svima što je pokazatelj smanjenja rodne nejednakosti u pristupu obrazovanju. U prilog tome idu različita istraživanja koja utvrđuju da žene današnjice imaju višu razinu naobrazbe od svojih muških kolega u većini zemalja EU-a (Van Bavel, 2012; Esteve i sur., 2016). Zanimljiv je podatak da visokoobrazovani, uspješni roditelji češće utječu i motiviraju kćeri da izgrade karijeru u domeni u kojoj prevladavaju muškarci, kao što su znanost i tehnologija (Sáinz i Muller 2018, prema Dosunmu i Dichaba, 2024). Međutim, uspješnija pozicija u poslovnom svijetu često zahtijeva veći opseg posla, dulje radno vrijeme, veći stres i druge izazove. To stvara poteškoće za zaposlene žene, koje su i dalje primarno zadužene za brigu oko obitelji i kućanstva (Yavorsky i sur., 2015; Lakshmi i Sai Prasanth, 2018; Perry-Jenkins i Gerstel, 2020).

Bonoli (2006) napominje da se rješenje može zatražiti preko javnog pružanja usluga (putem odgojno-obrazovnih ustanova). Institucionalizacija skrbi postaje svojevrsna zamjena za neplaćene poslove koji su se nekad obavljali isključivo unutar obitelji. Problem nastaje u manjim i/ili slabije razvijenim sredinama gdje je zaposleni roditelj primoran raditi u nepunom radnom vremenu zbog manjka institucija, što indirektno utječe na gubitak prihoda (Gagnano i sur., 2020). Kao moguću opciju, Bonoli (2006) navodi marketizaciju, to jest kupovinu usluga na tržištu (plaćanje čistačice, dadilje). Ona pogoduje dvohraniteljskoj obitelji u kojoj oba roditelja imaju zadovoljavajuće prihode. Ukoliko prihodi roditelja nisu značajni, postoji rizik od siromaštva, unatoč

njihovom radnom statusu. Stari socijalni rizici nisu poznavali mogućnost siromaštva zaposlenih, dok postindustrijalizacija otvara i tu opciju.

Gragnano i suradnici (2020) naglašavaju da trenutni sustavi socijalne sigurnosti nisu prilagođeni potrebama žena koje se suočavaju s ovakvim izazovima. Kombinacija profesionalnih obaveza i brige o članovima obitelji često dovode do osjećaja krivnje i visoke razine stresa, što dodatno otežava postizanje balansa (Pradhan, 2016). Kako bi se ostvarila poboljšana ravnoteža na ta dva područja, nužna je sveobuhvatna reforma socijalne politike koja bi uključivala bolje prilagođene oblike rada, kao što su rad na daljinu, fleksibilno radno vrijeme te povećani kapaciteti vrtićkih ustanova (Dobrotić, 2015). Takve promjene ne bi samo olakšale obiteljima u usklađivanje profesionalnog i privatnog života, već bi mogle smanjiti rodni jaz u mogućnostima za napredak i financijsku stabilnost. Nesklad na relaciji posao-obitelj ne bi bilo poželjno promatrati eksplicitno na rodnoj razini jer postoje i drugi čimbenici poput bračnog statusa, dobi, zadovoljstva radnim mjestom te organizacijskih sposobnosti (Chung i Lippe, 2020). Svi faktori u određenoj mjeri doprinose razumijevanju ovoga koncepta.

Uz promjene na razini politike, bilo bi dobro obvezati poslodavce da bolje odgovore na potrebe svojih zaposlenika, budući da to indirektno utječe i na organizaciju. Uz fleksibilan rad i klizno radno vrijeme, valjalo bi provoditi redovan dijalog. Aktivno slušanje povratnih informacija doprinosi stvaranju zadovoljavajućeg radnog odnosa koji rezultira boljom produktivnošću i većim poslovnim zadovoljstvom radnika.

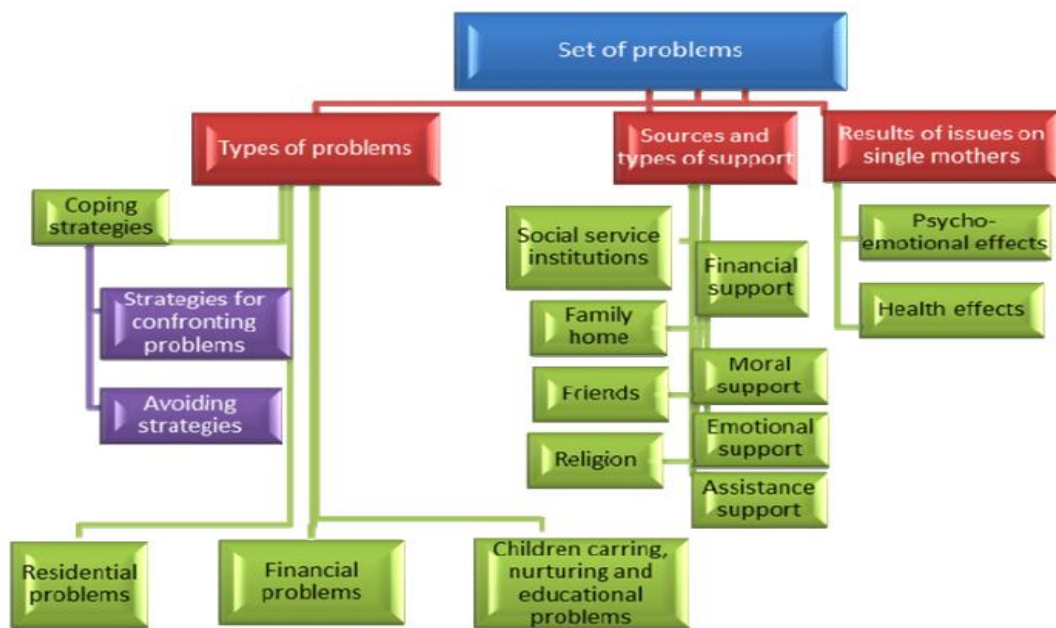
2.2. Samohrano roditeljstvo

Povećanje samohranog roditeljstva posljednjih je desetljeća pod utjecajem kulturnih, društvenih i ekonomskih procesa koji su izmijenili strukturu obitelji (Bonoli, 2006). Tu se ponajprije izdvajaju procesi poput individualizacije i pojava žena na tržištu. Individualizacija je zaslužna za atomiziranje proširenih obitelji, a pristup tržištu rada ženama je ponudio financijsku neovisnost te emancipaciju. Žene više nisu ovisile o prihodima svojih muževa, budući da su samostalno krenule zarađivati. Te promjene omogućile su im da napuste nasilne ili nesretne brakove (Sheykhi, 2020).

Samohrano roditeljstvo se kao novi socijalni rizik javlja u vidu financijskih teškoća. Postavlja se pitanje kako osigurati zadovoljavajuću razinu dohotka, a da se ne ide na uštrb brige o djeci. Kao problem očituje se i povećan rizik od siromaštva, a posebice kod nezaposlenih samohranih roditelja (Bonoli, 2006). U literaturi se češće spominju samohrane majke (Gotea i Busuioc, 2016; Sheykhi, 2020), pa će se i sljedeći prikaz problema jednoroditeljskih obitelji temeljiti na tome (Slika 2.2.1)

Slika 2.2.1.

Skup problema s kojima se susreću jednoroditeljske obitelji

Izvor: Gotea i Busuioc (2016). Maternal single-parent family in social risk situation. psychosocial and behavioral characteristics

Razgranati prikaz (Slika 2.2.1) nudi širi opseg problema s kojima se jednoroditeljske obitelji nose. Autori Gotea i Busuioc (2016) klasificiraju skup problema u tri dijela: vrste problema, izvori i vrste podrške te učinci problema na mlade samohrane majke. Problemi ovise o mehanizmima suočavanja, a mogu se podijeliti na izbjegavajuće i konfrontirajuće strategije. Izazovi s kojima se samohrani roditelji susreću tipični su prikaz novih rizika: problem stanovanja, financijski problemi te problemi povezani s brigom, njegom i obrazovanjem. Kao izvori podrške spominju se usluge socijalnih službi, obitelj, prijatelji i vjera koji nude financijsku, emocionalnu, moralnu ili drugi oblik potpore/pomoći. Ovisno o kvaliteti i dostupnosti ovih resursa, očituju se razlike u psiho-emocionalnom i zdravstvenom učinku na mlade samohrane majke. Što su ovi resursi pristupačniji, to je učinak po njih bolji (Gotea i Busuioc, 2016).

2.3. *Nemoćna osoba u obitelji*

Kao što su tradicionalno brinule o djeci, žene su također preuzele skrb o onemoćalim članovima obitelji (Bađun, 2023). Međutim, ulaskom žena u svijet rada pojavila se potreba da se te zadaće počnu obavljati izvan obiteljskog okruženja (Bonoli, 2006). Problem nastaje kad nema dovoljno institucija koje pružaju potrebnu skrb pa članovi obitelji nerijetko moraju preuzeti odgovornost na sebe. To proizvodi financijsko i vremensko opterećenje kako za obitelj, tako i za neformalnog skrbnika.

Neformalna skrb obuhvaća pružanje njege i podrške nemoćnim članovima obitelji, najčešće osobama starije životne dobi (Štambuk i sur., 2019). To je neplaćena skrb, a tiče se zadovoljenja njihovih fizičkih, kognitivnih i/ili emocionalnih potreba (Clancy i sur., 2020). Primarno ju vrše supružnici, a potom djeca (Štambuk i sur., 2019) koja su u RH dužna brinuti o starim i nemoćnim roditeljima (Ustav Republike Hrvatske, NN 05/2014). Žene se češće povezuju s neformalnom skrbi, osobito supruge ili kćeri osoba kojima je takva briga potrebna (Štambuk i sur., 2019). To ukazuje na neravnomjernu raspodjelu skrbi unutar obitelji, pri čemu žene preuzimaju značajan dio odgovornosti. Razlog tome seže u tradicionalne društvene uloge prema kojima se ženama pripisuje veća sklonost njezi i emocionalnoj podršci (Lindt i sur., 2020; Zygouri i sur., 2021). Tradicionalan utjecaj otkriven je i u jednom inozemnom istraživanju koje je pokazalo da žene usprkos visokom obrazovanju daju prioritet obitelji nad karijerom, bilo da to rade svojevolsjno ili nehotice (Pradhan, 2016). Muški njegovatelji se pod utjecajem tradicionalnih uloga više usmjeravaju na praktične aspekte skrbi, dok je emocionalna komponenta kod njih slabije izražena (Hong i Coogle, 2016).

Neformalna skrb donosi i određene nedostatke, uključujući preopterećenje, izostanak stručne edukacije, ograničenu institucionalnu ili društvenu potporu (Longacre i sur., 2017). Mnogi njegovatelji izvješćuju o manjku slobodnog vremena, što stvara osjećaj izolacije te dovodi do gubitka socijalnih veza i kontakata (Lindt i sur., 2020). Pored emocionalnog te fizičkog napora, ističu se i ekonomski problemi. Žene, koje čine većinu neformalnih njegovatelja, naročito su izložene financijskim poteškoćama (Štambuk i sur., 2019). Rezultati istraživanja pokazuju da žene koje preuzimaju ulogu njegovateljica u mlađoj dobi imaju značajno veći rizik od siromaštva u

kasnijoj životnoj dobi zbog čestog prekida karijere i obavljanja slabije plaćenih poslova (Lee i sur., 2014, prema Longacre i sur., 2017). Većina zaposlenih njegovatelja u Hrvatskoj nastavlja raditi u punom radnom vremenu zbog povećanih izdataka, njih 4% u skraćenom vremenu, a isto toliko prestaje raditi zbog neformalne skrbi (Bađun, 2023). Tu se očituje gubitak prihoda zbog većih opterećenja pa takva skrb izaziva financijski pritisak na njegovatelje. Uz to, mogući su problemi mentalnog zdravlja te socijalne isključenosti njegovatelja (Bađun, 2023). Situacija se pogoršava ako se skrb ne može podijeliti s drugim osobama (Klasnić, 2017). Mogućnosti poput samozapošljavanja i odabira fleksibilnijih poslova mogu ponuditi njegovateljima balans između skrbi i profesionalnog života, smanjujući potrebu rada u nepunom vremenu ili potpunog prekida karijere (Raiber i sur., 2023).

Unatoč navedenim izazovima, neformalna skrb ima i pozitivne ishode (García-Castro i sur., 2022). Članovi obitelji najčešće pružaju njegu s predanošću i ljubavlju, što može osnažiti emocionalnu povezanost između njegovatelja i štićenika. Također, neformalni njegovatelji mogu razumjeti specifične potrebe svojih bližnjih, čime se osigurava prilagođena skrb (García-Castro i sur., 2022). Takva skrb može biti manje stresna za starije i nemoćne osobe zbog poznatog terena, što doprinosi boljoj kvaliteti njihova života te njihovoj emocionalnoj stabilnosti (Clancy i sur., 2020). U RH, korak naprijed svakako predstavlja izgradnja osamnaest centara za starije i nemoćne osobe, koji se najavljuju u Nacionalnom planu oporavka i otpornosti (Bađun, 2023).

Jasno je da uloga neformalnih njegovatelja postaje izrazito važna zbog limitiranih kapaciteta zdravstvenih te socijalnih institucija koje sve teže odgovaraju na rastuće potrebe starije populacije. Ovaj trend dodatno je ojačan promjenama poput niskih stopa nataliteta i senilizacije (Zygouri i sur., 2021), stoga je potrebno strateški pristupiti institutu neformalne skrbi za osobe starije dobi. Društvo mora prepoznati potrebe neformalnih njegovatelja te im pružiti odgovarajuću podršku kako bi se izbjegli ozbiljniji socijalni rizici poput siromaštva i socijalne isključenosti, a tu je najveći rizik za mlade neformalne njegovatelje koji tek pristupaju tržištu rada. Također, moglo bi se poraditi na poboljšanju socijalnih usluga za njegovatelje u vidu naknada i veće fleksibilnosti u radu. Javnim politikama moguće je utjecati na bolju raspodjelu neformalne skrbi unutar obitelji. Konkretno, edukacije za neformalne njegovatelje mogu pomoći pri otklanjanju rodnih stereotipa te potaknuti muškarce da

preuzmu odgovornost za skrb o nemoćnim članovima obitelji, smanjujući financijski i emocionalni teret žena (Lindt i sur., 2020).

2.4. Posjedovanje nedovoljnih i/ili zastarjelih vještina

Položaj niskokvalificiranih industrijskih radnika u poslijeratnom razdoblju bio je povoljan zbog njihove traženosti. Snažni sindikati okupljali su radnike štiteći njihov dohodak, stoga strah od siromaštva nije bio izražen (Bonoli, 2006). Međutim, takva lagodnost nije dugo potrajala. Nekad relevantne vještine, postale su zastarjele uslijed tehnoloških promjena i promjena u radu. Digitalizacija i automatizacija posebno su doprinijele transformaciji, zamijenivši fizički rad strojevima i preusmjerivši fokus na radnike s naprednim tehničkim znanjima. Pojedinci koji se nisu snašli u novonastaloj situaciji, suočili su se s teškim problemima; njihove vještine postale su irelevantne, a mogućnost zaposlenja rapidno se smanjila. Istraživanje Vasilescu i suradnika (2020) upravo identificira profil takvih osoba: to su mahom starije osobe, manualni radnici, osobe s niskom razinom prihoda i niske razine obrazovanja.

Uz spomenute skupine, suvremeni zahtjevi tržišta rada dovode i mlade u nezahvalan položaj. Oni se nerijetko suočavaju s neusklađenim potrebama obrazovanja i svijeta rada. Obrazovni sustavi koji zaostaju za brzim tehnološkim promjenama stvaraju jaz između formalnog obrazovanja i stvarnih potreba poslodavca. Primjerice, digitalna kompetentnost, inovativnost pri rješavanju problema i poduzetnički duh ključne su komponente suvremenog tržišta rada, koje tradicionalni modeli obrazovanja možda ne naglašavaju dovoljno. Problem se javlja i kod NEET populacije – mladih koji nisu zaposleni, ne obrazuju se niti se osposobljavaju za rad. Njihova pozicija i nedostatak vještina čini ih udaljenima od poslodavaca, što dakako povećava rizik od dugotrajne nezaposlenosti te socijalne isključenosti (Majdak i sur., 2021). Metaforički gledano, poslodavac grupira kandidate u zamišljeni red na temelju očekivanih troškova obuke, a kandidat koji je prvi u redu, bit će zaposlen (Thurow 1975, prema van Vugt i sur., 2022). Drugim riječima, poslodavac traga za osobom koja troši minimalno resursa, a zauzvrat daje maksimalan doprinos. To znači da mlade s niskim kvalifikacijama čeka začelje spomenutog reda, što asocira na upitnu mogućnost njihovoga zaposlenja (van

Vugt i sur., 2022). U prilog tome ide i istraživanje koje je pokazalo da kod mladih bez formalne kvalifikacije postoji veća vjerojatnost nezaposlenosti nego kod njihovih vršnjaka (Vilhjálmsdóttir, 2021). Ukoliko se niskokvalificirani mladi zaposle, to su uglavnom slabije plaćeni poslovi koji ne nude priliku za profesionalan razvoj. Tada mladi aspekte svog rada ocjenjuju neprimjerenima, s posebnim naglaskom na plaće (Vilhjálmsdóttir, 2021); loše plaće ujedno znače i nedostatne dohotke u starosti.

Kako bi se izbjeglo trajno zadržavanje mladih u takvim poslovima ili nezaposlenosti, važno je unaprijediti obrazovne programe i (mladima) omogućiti razvoj vještina koje odgovaraju zahtjevima modernog tržišta. Uvođenje modernih tehnologija te poticanje kritičkog i analitičkog razmišljanja, mogu pripomoći mladima da budu konkurentni. Socijalno mentorstvo te programi zapošljavanja bili bi osobito korisni kod mladih iz NEET populacije (Unt i sur., 2021). Programi bi se usmjerili na pružanje praktičnih znanja, pomoći u traženju posla i podrške tijekom procesa zapošljavanja (CISOK, 2024). Valjalo bi provesti strategije jačanja motivacije koja je kod mladih NEET-ovaca poprilično snižena (Majdak i sur., 2021). U ovom kontekstu treba posvetiti značajnu pažnju mladima iz ruralnih sredina koji posjeduju nedovoljne kompetencije (Erdogan i sur., 2021). Osobe iz takvih područja nose se s poteškoćama ograničenog pristupa obrazovnim ustanovama zbog loše prometne infrastrukture (Majdak i sur., 2021).

Iako obrazovni sustavi sadrže određene manjkavosti, nipošto nisu jedini odgovorni za takvo stanje na tržištu. Poslodavci učestalo favoriziraju osobe koje imaju radno iskustvo, što mladima ne ide na ruku. Preporuča se da poslodavci organiziraju obuku svojih zaposlenika kroz interne treninge ili suradnje s obrazovnim ustanovama. Tako se unapređuju vještine zaposlenih, a sam poslodavac postaje konkurentniji na tržištu rada. Također, vlade i organizacije trebaju ulagati u razvoj programa za kontinuirano obrazovanje i obuku, npr. kroz programe cjeloživotnog učenja. Navedene sugestije mogu ublažiti socijalnu isključenost te stvoriti uvjete za održivi ekonomski razvoj i socijalnu koheziju.

2.5. Nedovoljna dostupnost socijalnog osiguranja

Postindustrijska tranzicija rezultirala je pojavom novih karijera, znatno različitih od dotadašnjih koje su počivale na modelu muškog hranitelja, dugotrajnoj zaposlenosti i punom radnom vremenu (Bonoli, 2006). U spomenutom modelu, muškarci stvaraju prihod, a žene vode brigu o kućanstvu. Model je prisutan u zemljama koje se uvelike oslanjaju na neformalnu skrb, poput zemalja južne te srednje Europe (Aboim 2010, prema Komp-Leukkuunen, 2021). Sustavi socijalnog osiguranja tih država uglavnom projiciraju tradicionalne rodne uloge, što se prvenstveno odnosi na mirovinski sustav pa se s razlogom postavlja pitanje održivosti tog sustava. Naime, velika ekonomska kriza i demografske promjene prisilile su europske države na oštre rezove socijalnih troškova (Olivera i Ponomarenko, 2017).

Smanjena stopa nataliteta i produljeni životni vijek rezultirali su povećanim brojem pasivnih, a smanjenim brojem aktivnih osiguranika. Smanjene mirovinske naknade podrazumijevaju nižu razinu životnog standarda, što potencira rizik od siromaštva u starosti. U osobito lošem položaju mogu se naći osobe koje su dio plaće primale „na ruke“ i oni koji su radili u nepunom radnom vremenu. Takvi pojedinci dovode se do potrebe za oslanjanjem na osobnu uštedevinu ili obitelj, što produbljuje nejednakost među umirovljenicima. U Hrvatskoj, problemi nastaju i kod plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje: ukoliko se oni ne uplaćuju, osoba ima pravo na korištenje samo hitne medicinske pomoći. Tu postoji rizik od neuplaćivanja doprinosa na strani poslodavca što djeluje štetno po radnika.

Osiguranje za slučaj nezaposlenosti osmišljeno je kao pružanje financijske pomoći pojedincima koji izgube posao bez vlastite krivnje. Restriktivan pristup u ovom osiguranju može ostaviti pojedince bez potpore tijekom nezaposlenosti. Kako bi se ostvarile novčane naknade, kriteriji su prilično strogi i jasni, a mogu biti vezani uz minimalno radno vrijeme ili određeni status zaposlenja. Tako se one koji provode neformalnu skrb i rade u skraćenom vremenu stavljaju u neugodnu poziciju.

Isto tako, određene države imaju prilično kratak rok primanja naknade što može biti poticajno za aktivno traženje posla, no može stvoriti probleme za određene skupine (osobe s nedostatnim vještinama, NEET populacija).

Ukoliko ne dođe do nužno potrebne reforme sustava socijalnog osiguranja, sadašnji problem siromaštva zbog nezaposlenosti i niskih primanja vrlo lako može „skliznuti“ u problem siromaštva starijih osoba. To svakako utječe na životni standard i socijalnu sigurnost, opterećujući ionako slab sustav socijalne zaštite. Na taj način povećava se javni dug koji smanjuje mogućnost adekvatnog odgovora socijalne države na nove potrebe i izazove (Bonoli, 2006).

3. Novi socijalni rizici i promjene u društvenom položaju mladih

Novi socijalni rizici kao produkt postindustrijskih promjena najvećim dijelom utječu na mlade osobe. Kako više ne pripadaju djetinjstvu, od mladih se očekuje određena razina samostalnosti koja je u današnje vrijeme otežana, uslijed promjena u radnoj i obiteljskoj strukturi. U određenoj mjeri doprinijelo je i obrazovanje koje je produljilo tranziciju iz mladenačke u odraslu dob. Naime, suvremena društva značajnu pažnju posvećuju obrazovanju koje najčešće čini osnovu za pristup kvalitetnom zaposlenju. S druge strane, obrazovanje odgađa raniji odlazak mladih u svijet rada čime se stvara financijska ovisnost tih osoba. Često se mladima zbog toga prigovara i smatra ih se nesposobnima, iako odgovornost nije isključivo na njima (Gvozdanović i sur., 2019).

Ulazak u odraslu dob tradicionalno se shvaćao kao slijed od pet ključnih događaja: završetka školovanja, zaposlenja, napuštanja roditeljskog doma, braka i rođenja djece (Settersten i Ray, 2010, Hamilton i sur., 2024). Obrazovanje je bilo kraće i usmjereno na praktične vještine potrebne za rad i preživljavanje. Osnivanje obitelji te podizanje djece bile su iznimno važne stavke industrijskoga vremena. Kad bi te uvjete mladi uspješno ispunili, smatrali bi se odraslima i autonomnima. Međutim, bilo je relativno malo prostora za individualan razvoj izvan društvenih uloga koje su imale strogo definirane granice. Pripadnost određenoj klasi, ekonomski status obitelji i rodna pripadnost značajno su određivali mogućnosti mladih. Obrazovne prilike bile su rezervirane za privilegirane slojeve društva, dok su mladi iz radničkih obitelji često ostajali zarobljeni u siromaštvu i radu bez šanse za napredak (Crawford i sur., 2017).

Danas se situacija u mnogočemu promijenila. Obrazovanje je postalo dostupnije te se mladima iz različitih slojeva pružaju mogućnosti za razvoj, stjecanje znanja i vještina te društvenu mobilnost. Globalizacija i tehnološki napredak poboljšali su uvjete za rad i komunikaciju, pružajući mladima pristup informacijama i poslovnim prilikama. Demokratska prava poput slobode izbora profesije, životnog stila, obrazovanja bivaju sve više naglašena. Mladi više nemaju jednosmjerne obrasce životnoga puta, što im olakšava u kreiranju budućnosti po njihovoj mjeri. Ipak, položaj mladih nalazi se u ozbiljnim izazovima. Produženo obrazovanje, iako nužno za postizanje uspjeha na poslovnom planu, odgađa njihovu ekonomsku samostalnost. Mladi sve kasnije ulaze na tržište rada, suočavajući se s neizvjesnošću, prekarnošću i stalnim promjenama uvjeta rada. Nejednakosti u pristupu kvalitetnom obrazovanju i zapošljavanju i dalje su prisutne, osobito među mladima iz marginaliziranih skupina. Usprkos visokom obrazovanju, mnogi mladi osjećaju nesigurnost zbog privremenih poslova, nestabilnih ugovora i sve manje šansi za dugoročno zaposlenje (Unt i sur., 2021). Kako se javljaju teškoće u vidu financija, tako se očituje i problem stanovanja. Rad koji ne omogućuje stalan izvor prihoda, ne može osigurati krov nad glavom, stoga ne čudi da mladi sve duže žive sa svojim roditeljima.

Opravdano se može reći da u suvremenom društvu prijelaz iz mladenačke u odraslu dob postaje manje linearan i teže predvidljiv. Granica mladosti i odraslosti postaje fluidna, a sama odraslost odgođena. Mladi se suočavaju s brojnim izazovima kao što su nesigurno zaposlenje, produženo školovanje te nesigurnost u pogledu stanovanja. Kako bi uspjeli prevladati te prepreke, mladi koriste podršku obitelji i države. Obitelj preuzima ulogu ekonomskog oslonca nudeći stanovanje i materijalnu pomoć, dok država provodi socijalne politike za mlade ljude kroz stipendije, stambene subvencije i poticaje za zapošljavanje. Problemi nastaju kad obiteljska i državna struktura nisu u mogućnosti ponuditi prikladno rješenje. Ukoliko mladi nemaju stabilnu obiteljsku podršku, nalaze se u ranjivom položaju (Fomby i Bosick, 2013). Često i financijske neprilike mogu utjecati, gdje mladi postaju teret vlastitoj obitelji. Problem može biti i na strani državnih potpora koje stvaraju određenu ovisnost o socijalnim politikama, što otežava osamostaljenje i izlazak iz statusa mladih u svijet odraslih.

Mnogi mladi danas pokušavaju postići određeni status, no zbog društvenih okolnosti njihovi ciljevi postaju teže ostvarivi. Značajnu ulogu zauzima i vršnjački pritisak koji potiskuje individualne vrijednosti i navodi mlade da čine nešto što inače ne bi; tad pojedinci koriste devijantne oblike ponašanja kako bi se dokazali u društvu vršnjaka. Kad je slobodno vrijeme mladih obilježeno manjkom strukturiranih aktivnosti, šanse za eksperimentiranje s različitim sredstvima ovisnosti postaju vjerojatnije (Nikčević-Milković, 2016). Konzumacija alkohola, cigareta i droga (osobito marihuane), kao i njihov olakšani pristup, dodatno pridonose širenju problema među mladima (Dubreta i sur., 2023). U prilog lakšem pristupu tim sredstvima ide i činjenica da se u RH često krši zabrana prodaje alkohola te cigareta mlađima od osamnaest godina, što ukazuje na zanemarivanje dobrobiti mladih i gledanje na vlastiti interes, tj. zaradu. Ovisnosti, poput one o alkoholu, kombinirane s manjkom stabilnih socioekonomskih prilika, postaju sredstvo bijega od stvarnosti (Cherewick i sur., 2015). Rastuća liberalizacija marihuane u određenim zemljama dovodi do percepcije kako je ona manje štetna od drugih supstanci što vodi češćoj uporabi, osobito kod mladih ljudi (Leos-Toro i sur., 2020).

Razvidno je da novi socijalni rizici imaju negativne utjecaje na mlade ljude. Važno je svakom problemu pristupiti na odgovarajući način kako bi se oni uspješno otklonili te razviti politike koje će omogućiti stabilnu, ali ne i ovisnu potporu. Naglasak treba biti i na preventivnim programima kako bi se smanjila sklonost devijantnim oblicima ponašanja, poput konzumacije sredstava ovisnosti. Da bi mladi postali samostalni i uspješni članovi društva, potreban je integrirani pristup koji obuhvaća koordinaciju iz različitih sektora (npr. socijalna, zdravstvena i stambena politika). Takvim pristupom može se osigurati dugoročna stabilnost, smanjiti ovisnost o vanjskim strukturama i omogućiti nesmetan prijelaz iz mladenaštva u odraslu dob; to stvara prilike za uspjeh i neovisnost mladih osoba.

4. Mladi i novi socijalni rizici u Hrvatskoj

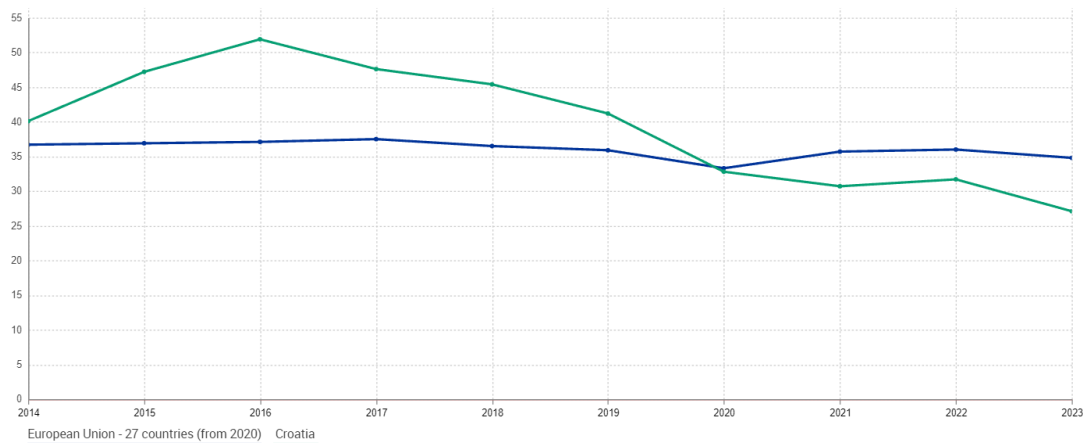
Socijalni rizici u Hrvatskoj, kao i u ostatku Europe, u posljednjih nekoliko desetljeća doživjeli su značajne promjene. Uz tradicionalne prijetnje poput bolesti, siromaštva,

starosti, nezaposlenosti i slično, ističu se novi socijalni rizici koji sve više izlaze na površinu. Kao i većina tranzicijskih zemalja, Hrvatska se također nosi s problemima disbalansa tih tipova rizika. Premda su novi socijalni rizici uočeni, njihovo rješavanje nije dovoljno implementirano u programe javne politike. Izazovi poput usklađivanja rada i obiteljskoga života, nedovoljnih/zastarjelih vještina, ograničenog pristupa socijalnom osiguranju, samohranog roditeljstva te neformalne skrbi (p)ostaju samo pozadinski diskursi socijalne sigurnosti na kojima treba poraditi.

Kad se govori o usklađivanju rada i obiteljskog života, hrvatsko društvo nalazi se na raskršnici tradicije i postindustrijalizacije. Uočavaju se promjene radne te obiteljske strukture, no zadržavaju se neka tradicionalna obilježja poput visoke važnosti obitelji (Bandalović i Popić, 2019). S obzirom da se kod mladih tranzicija u odraslu dob produljuje (a samim time kasni sklapanje brakova i rađanje djece), rizik usklađivanja rada i obiteljskog života nije toliko povezan s mladima, koliko sa ženama. Mladi nesigurnost osjete u području zaposlenja, ponajviše u nesigurnim radnim aranžmanima. Tu je riječ o privremenom zaposlenju koje se tiče rada na određeno vrijeme. Takav oblik javlja se u kontekstu zamjene tijekom privremene nesposobnosti za rad odsutnog zaposlenika, tijekom roditeljskih dopusta te sličnih situacija. Koliko je to učestalo u Hrvatskoj, otkriva prikaz dolje (Graf 4.1.).

Graf 4.1.

Udio mladih koji su privremeno zaposleni u EU i Hrvatskoj

Izvor: Eurostat (2024). Database

Graf 4.1. prikazuje kretanje mladih u dobi 15-29 god. koji su privremeno zaposleni, odnosno rade na određeno. Vertikalna linija prikazuje udio mladih koji rade u takvom

obliku rada, a horizontalna linija pokazuje trend tijekom godina. Hrvatska je na grafu označena zelenom, a Europska unija plavom linijom. U Hrvatskoj se očituje povišen udio do 2016. godine, koji je ujedno i vrhunac (51,9 %). Trend počinje opadati da bi se 2022. ponovno povisio, ali bio znatno niži nego 2016. godine. U 2023. osjeća se pad udjela privremeno zaposlenih mladih osoba u Hrvatskoj. EU iskazuje suprotan trend. Naime, prosjek EU bio je znatno niži od Hrvatske sve do otprilike kraja 2019. godine kad se pojavljuje COVID-19. Europska unija vrhunac privremenog zaposlenja bilježi 2022. godine (36 %), a 2023. prati se blagi pad tog udjela. Graf sugerira da Hrvatska s vremenom iskazuje poboljšanja u pogledu privremene zaposlenosti mladih, no to valja uzeti s oprezom: možda je za takvo stanje zasluženno iseljavanje mladih iz Hrvatske.

Uz privremenu, prisutna je zaposlenost u nepunom radnom vremenu (engl. *part-time employment*). Takva zaposlenost nije osobito prisutna u Hrvatskoj zbog nesigurnosti koje ona sa sobom nosi te zbog manjkave zakonske uređenosti takvog rada (smanjeni prihodi). Kad se radi o nedobrovoljnoj zaposlenosti u nepunom radnom vremenu, postoje određene razlike.

Graf 4.2.

Nedobrovoljna zaposlenost u nepunom radnom vremenu među mladima u EU i Hrvatskoj

Izvor: Eurostat (2024). Database

Tumačenje ostaje isto kao i kod Grafa 4.1., samo Graf 4.2. prikazuje nedobrovoljnu zaposlenost mladih u nepunom radnom vremenu. U Hrvatskoj se pokazuju značajne oscilacije takvog rada, u usporedbi s EU koja od 2015. nadalje bilježi kontinuirani pad. Vrhunac nedobrovoljnoga rada u nepunom radnom vremenu očituje se 2017.

godine (čak 44 %), a najveći pad u Hrvatskoj bilježi se 2019. (16,6 %) što je niže od europskog pada (19,2 %). Razdoblje 2019. – 2021. godine povezano je s početkom i krajem pandemije te RH bilježi porast nedobrovoljnog rada u nepunom vremenu. Od 2021., očituje se pad koji 2022. i 2023. godine gotovo pa stagnira.

Iako su ovi oblici radnih aranžmana nesigurni, mlade u Hrvatskoj najviše pogađa nezaposlenost. Problem nastaje jer mladi nemaju dovoljno iskustva koje bi ih uspjelo pozicionirati među boljim poslodavcima. Nezaposlenost ne utječe isključivo na ekonomsko stanje, već može negativno utjecati osjećaj samopouzdanja te mentalno zdravlje, što dodatno otežava prijelaz mladih u odraslu dob.

Tablica 4.3.
Broj nezaposlenih mladih u RH od 2014. do 2024. godine

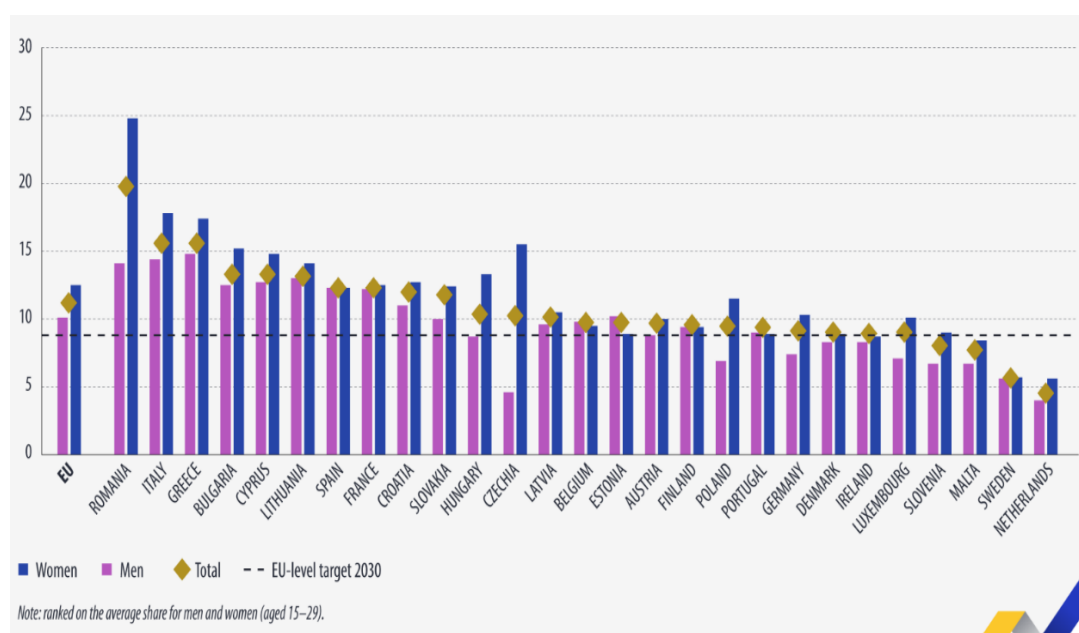
Broj	Broj nezaposlenih
Godina	
▶ 2014	102.484
▶ 2015	84.724
▶ 2016	68.541
▶ 2017	51.959
▶ 2018	39.756
▶ 2019	33.705
▶ 2020	42.373
▶ 2021	36.642
▶ 2022	27.570
▶ 2023	26.355
▶ 2024	23.599

Izvor: HZZ (2024). Statistika on-line

Kao što Tablica 4.3. pokazuje, najveći broj nezaposlenih mladih bio je 2014. godine. Potom dolazi do kontinuiranog smanjivanja, sve do 2020. koju karakterizira pojava pandemije. Od 2020. nadalje bilježi se pad broja nezaposlenosti među mladima. Kako 2024. još uvijek nije gotova, ne može se reći da je najmanji broj nezaposlenih: to će se utvrditi tek krajem godine.

Uz naveden rizike, važno je spomenuti položaj osoba koje posjeduju nedovoljne i/ili zastarjele vještine. To se u većoj mjeri odnosi na stare i siromašne osobe te na one osobe koji žive u ruralnim i teško dostupnim mjestima (Pavić-Rogošić i sur., 2022). Navedene skupine mogle bi postati dodatno ranjive, budući da se brojne usluge digitaliziraju (primjerice, portal e-Građani, digitalno bankarstvo). Iako su starije osobe najviše izložene ovom riziku, ne bi se smjelo zapostaviti mlade koji su u NEET statusu. NEET populacija dobro je prepoznata u EU-u (Eurostat, 2024), a Hrvatska je kao država članica bila obvezatna ići u korak sa stavovima Unije.

Slika 4.4.
Mladi (15-29 godina) u NEET statusu, 2023. godine

Izvor: Eurostat (2024). Database

Prema potonjoj ilustraciji (Slika 4.4.), Rumunjska ima najveći udio NEET-ovaca (čak 19,3 %), dok taj udio u Nizozemskoj iznosi 4,8 %. Hrvatska sa svojih 11,8 % ne zaostaje previše za EU u kojoj postotni udio iznosi 11,2 %. Europski stup socijalnih prava odredio je da udio NEET mladeži do 2030. godine mora iznositi maksimalno 9%, kako bi se poboljšali izgledi za zapošljavanje mladih (Eurostat, 2024). Trećina država već je ispunila taj cilj, a među njima je i susjedna nam Slovenija.

Graf 4.5.

Kretanja udjela NEET mladeži (15-29 god.) u RH od 2014. do 2023. godine

Izvor: Eurostat (2024). Database

U Hrvatskoj se NEET populacija počinje pratiti ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Kao što je vidljivo iz grafa (Graf 4.5.), RH je najveći postotak NEET populacije imala 2014. godine. Trend smanjenja NEET mladeži traje do 2019. godine, a potom 2020. i 2021. raste. To se može objasniti nastupom pandemije koja je učinila da dio mladih završi u statusu NEET – bilo zbog smanjene potrebe za radnom snagom na tržištu rada i otkaza, bilo zbog loše internetske pokrivenosti u ruralnim regijama i manjka digitalnih vještina. Prestankom pandemije, uočava se smanjenje udjela NEET populacije, a 2023. taj udio postaje rekordno nizak za Hrvatsku.

Glavni problemi s kojima se suočavaju ovi mladi tiču se nedostatka vještina koje su relevantne na tržištu rada. U RH je ulaganje u NEET mladež relativno nov koncept, a programe namijenjene njima većinom provode organizacije civilnoga društva (Majdak i sur., 2021). Da bi takvi projekti dobili na snazi, važno je provoditi kombiniranu socijalnu politiku u kojoj će sudjelovati svi ključni akteri, a ne samo civilna društva. Trebaju se uključiti državne institucije, poslodavci, a ponajviše mladi iz skupine NEET kojih se to sve tiče. Kao ključna državna institucija u toj oblasti, ističe se Hrvatski zavod za zapošljavanje (CISOK, 2024). Zavod istražuje tržište rada te ima najobuhvatniji uvid u stanje (ne)zaposlenosti. HZZ također raspolaže brojnim informacijama koje mogu koristiti mladima prilikom zapošljavanja. Za one u NEET statusu, HZZ je osigurao aktivne politike tržišta rada kako bi se izvukli iz dugotrajne nezaposlenosti koja im prijete (CISOK, 2024).

Uz navedeno, svakako se treba ukazati na Nacionalni program za mlade koji sadrži šest prioriternih područja djelovanja (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2023):

- rad s mladima
- participacija mladih u društvu
- obrazovanje mladih
- mladi i EU
- mladi u ruralnim područjima
- zdravlje i kriza uzrokovana pandemijom koronavirusa.

Na ideji Garancije za mlade nastao je ovaj dokument koji predstavlja kratkoročni tip strateškog dokumenta, a usmjerava se na politiku za mlade (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2023). Posebna pažnja posvećuje se onima koji su u riziku, kao primjerice NEET populacija. Štoviše, uspostavljen je sustav praćenja mladih NEET-ovaca koji počiva na razmjeni podataka Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje te Ministarstva znanosti i obrazovanja (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2023).

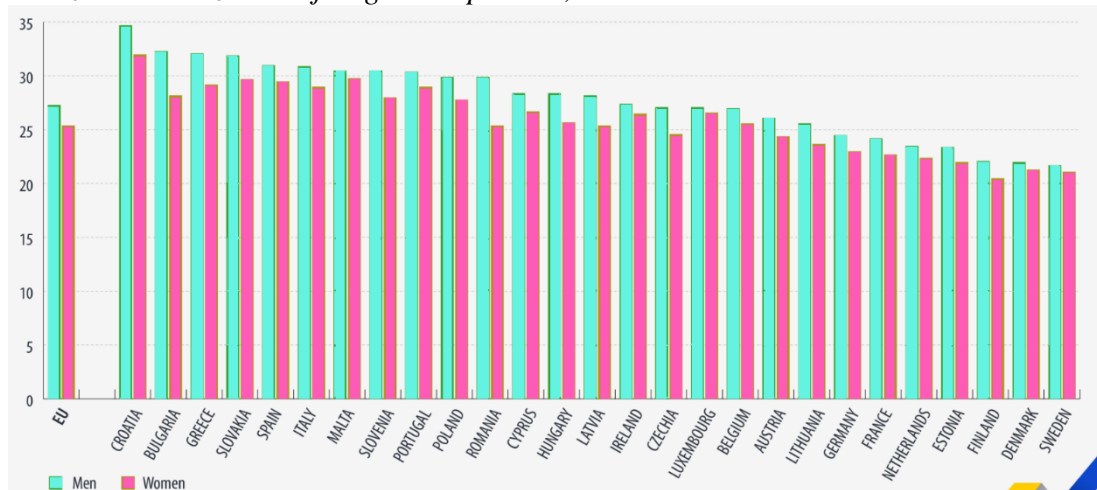
Za mlade NEET-ovce problemi nisu prisutni eksplicitno u sadašnjosti, već se tiču i njihove budućnosti. Naime, mirovinski sustav u Hrvatskoj suočava se s problemima održivosti. Doprinosi zaposlenih postaju nedovoljni za održavanje isplata mirovina s obzirom na niske stope nataliteta i dulji životni vijek (Smokvina i Čunčić, 2019). Mirovine u Hrvatskoj općenito su niske, što predstavlja rizik od siromaštva u staroj dobi. Tako umirovljenici postaju često ovisni o pomoći obitelji ili socijalnoj pomoći, a prijete im i socijalna isključenost. Kako bi došlo do promjena, potrebno je provesti učinkovitu reformu sustava koja će smanjiti socijalne rashode i proizvesti dugoročno zadovoljstvo građana.

Uz probleme mirovinskog sustava, javljaju se i oni vezani uz stambeno pitanje. Iako je stambena sigurnost jedna od bazičnih ljudskih potreba, čini se da takva potreba sve više postaje nedostižan luksuz. Visoke cijene nekretnina, osobito u većim gradovima, i nedostatak dostupnih subvencioniranih stanova, otežavaju mladima pronalazak stalnog stambenog rješenja. Situacija se dodatno komplicira kad je riječ o različitim oblicima zaposlenja, kao što su rad u nepunom radnom vremenu i/ili rad na određeno

vrijeme. Takvi oblici rada nisu dobrodošli pri odobrenju stambenih kredita. Kako bi doskočili tim problemima, mladi se često odlučuju na dulji život s roditeljima.

Graf 4.6.

Odlazak mladih iz roditeljskog doma po dobi, 2022.

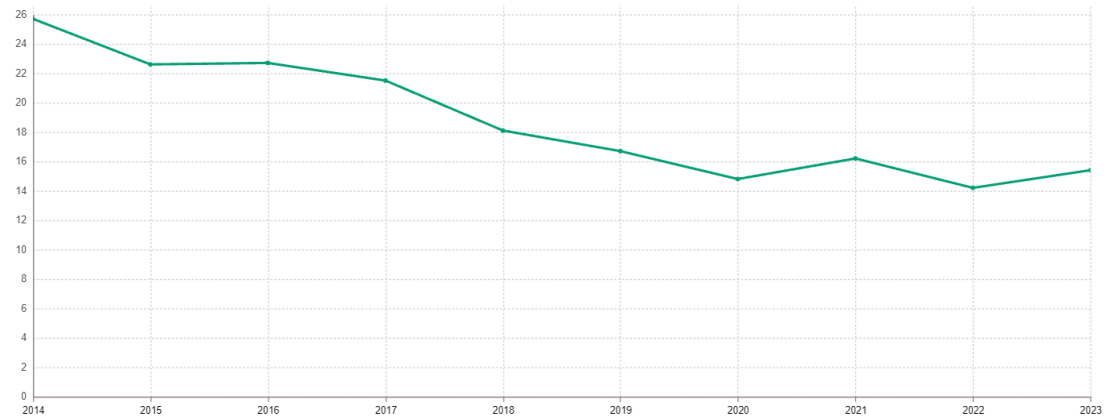
Izvor: Eurostat (2023). When do young Europeans leave their parental home?

U grafu iznad (Graf 4.6.), prikazuju se dob odlaska muškaraca (plavi stupac) i žena (ružičasti stupac) iz roditeljskog doma. Kao što je naznačeno, u RH mladi najkasnije napuštaju roditeljski dom u odnosu na ostale zemlje, ali i EU općenito. Prosječna dob napuštanja doma u Hrvatskoj za 2022. iznosila je 33,9 godina, a na razini Europske unije 26,4. Zanimljivo je da u svim zemljama Europske unije žene odlaze iz roditeljskog doma prije tridesete godine, no ne i u RH (Eurostat, 2023): navedeni podaci ukazuju na razmjer stambenih problema. Uz mlade osobe koje se žele osamostaliti ili osnovati vlastitu obitelj, javlja se još jedna rizična grupa mladih, a tiče se studenata koji studiraju u gradovima izvan mjesta vlastitog stanovanja (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2023). Ako se radi o izvanrednim studentima i onima koji ne ispunjavaju kriterije za studentski dom, situacija se pogoršava. Takvi mladi primorani su raditi tijekom studija kako bi si osigurali smještaj, što može utjecati negativno na njihov obrazovni ishod. Nekima roditelji financijski potpomažu u plaćanju smještaja, no prisutni su troškovi kao što su kupnja namirnica, higijenskih potrepština i troškovi studija. U oba slučaja, materijalna oskudica studenata i njihovih obitelji gotovo je pa neizbježna. Kao moguće rješenje, očituju se programi poticajne stanogradnje (POS) u kojima mladi dobivaju veći broj

bodova kod kupovine stana što ih dovodi u bolju poziciju (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2023).

Povezano s prethodnim, Eurostat (2024) izvještava i o udjelu rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti mladih.

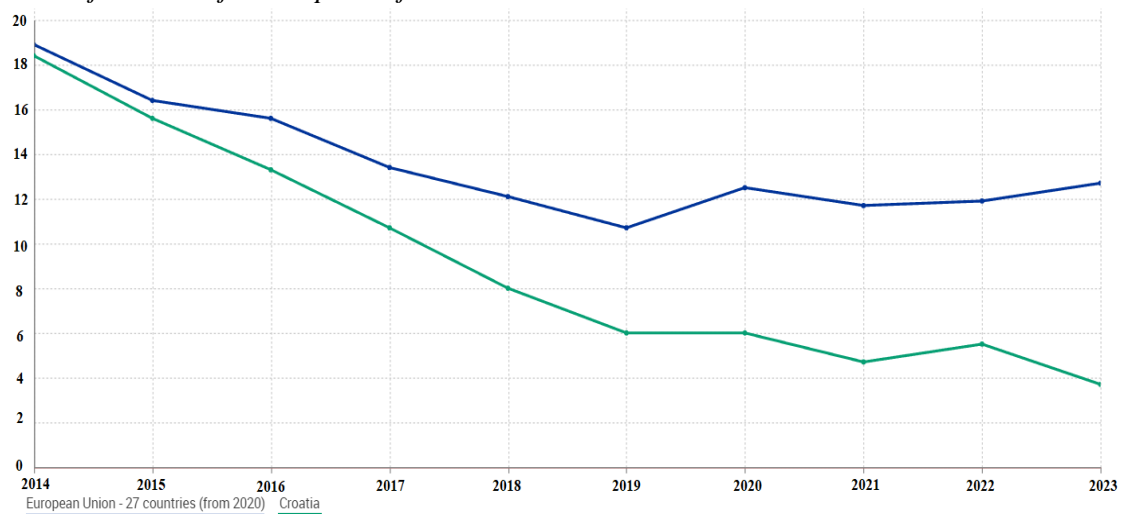
Graf 4.7.
Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti mladih

Izvor: Eurostat (2024). Database

Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti u Hrvatskoj ima tendenciju pada. Najveći udio zabilježen je 2014. (25,7 %), najniži 2022. godine (14,2 %), a 2023. prisutan je relativno mali porast (15,4 %). S druge strane, Eurostat (2024) prikazuje i udio materijalne te socijalne deprivacije (Graf 4.8.).

Graf 4.8.
Materijalna i socijalna deprivacija mladih

Izvor: Eurostat (2024). Database

Materijalna i socijalna deprivacija u gorem su stanju u EU (plava linija), nego u Hrvatskoj (zeleno linija). Premda ne postoji linearan pad već je isprekidan, može se reći da udio socijalne i materijalne deprivacije u Hrvatskoj nije znatno zabrinjavajuć. Hrvatska je 2023. udio materijalne i socijalne deprivacije imala na zavidnoj razini, samo 3,7 %, dok je iste godine u EU taj prosjek iznosio 22,6 %.

U RH, novi socijalni rizici imaju nejednake utjecaje na mlade: najveći ulogu imaju u obrazovanju (udio NEET-a), zaposlenju (udio nezaposlenosti i nedobrovoljni rad u nepunom vremenu) i stanovanju (kasni odlazak iz roditeljskog doma), a nešto manju ulogu u području socijalne inkluzije. Potrebno je razviti odgovarajuće načine nošenja s problemima koje ti rizici donose, kako se Hrvatska ne bi našla u nezavidnoj poziciji među ostalim državama EU-a.

5. Mladi i novi socijalni rizici u zemljama Europske unije

S ciljem boljeg upravljanja socijalnim rizicima, društva razvijaju različite socijalne sustave sigurnosti. Premda je EU zajednica europskih država s različitim tradicijama, naziru se sličnosti u pristupima socijalnim problemima. Te sličnosti proizlaze iz zajedničkih izazova s kojima se države suočavaju, poput senilizacije, nezaposlenosti mladih te migracijskih pritisaka. Europska unija potiče države članice na razvijanje politika koje će smanjiti socijalne nejednakosti i osigurati pristup osnovnim pravima, poput zdravstvene zaštite, obrazovanja i zaposlenja. Međutim, uspješnost tih politika često ovisi o konkretnom modelu socijalne države koji dominira u pojedinoj zemlji. S obzirom na to, države EU-a će se prema Esping-Andersenovoj podjeli svrstati u četiri tipa socijalnih država:

- konzervativni,
- socijaldemokratski,
- liberalni,
- mediteranski tip socijalne države.

Iako mediteranski tip ne pripada ovoj podjeli, on će se obraditi radi boljeg uvida u stanje određenih zemalja Europske unije (Italija, Grčka). O načinu nošenja određenih modela socijalnih država s novim socijalnim rizicima slijedi više u nastavku.

5.1. Konzervativni tip socijalnih država

Države konzervativnog tipa suočavaju se s posebnim socijalnim rizicima koji nastaju iz njihovih struktura i politika. Kao relevantan primjer, uzet će se u obzir Njemačka, Austrija i Francuska. Tradicija tih država postavlja obitelj kao glavni izvor socijalne sigurnosti, a pristup beneficijama često je povezan s radnim statusom i doprinosima socijalnom osiguranju, što predstavlja klasični primjer Bismarckova modela (Cindori i Kuzelj, 2019). Ovaj tip socijalnog režima može stvoriti brojne izazove za mlade, posebno u kontekstu promjenjivog tržišta rada i transformacije obiteljskih struktura (Leibfried i Mau, 2008). Detaljan prikaz problema s kojima se mladi susreću bit će prikazan u tablici (Tablica 5.1.1) na temelju podataka Eurostata (2024).

Tablica 5.1.1.

Prikaz rizika mladih u konzervativnom tipu socijalne države, 2023.

Konzervativni tip			
Tip rizika	Njemačka	Austrija	Francuska
Udio nezaposlenosti mladih	svega 5 % , najniži u EU	8,2 % , niže od europskog prosjeka	13,6 % , trend pada nezaposlenosti u odnosu na ranije godine
Privremena zaposlenost (ugovori na određeno)	35,5 % , slična kao i u prosjeku EU-a	23,7 % , ne preferira se ovakav oblik rada, niža od EU prosjeka	39,2 % , vrlo visoka, među najvećima u Europi
Nedobrovoljna zaposlenost u nepunom radnom vremenu	4,6 % , među najnižima u EU, bolja je samo Nizozemska	6,9 % , prati se trend kao i u Njemačkoj	27,4 % , znatno viša nego u prethodne dvije zemlje

NEET populacija	8,8 % , jako dobro stanje, budući da već ispunjava zahtjev Europskog stupa socijalnih prava (do 9 %, do 2030. godine)	9,4 % , slično stanje kao i u Njemačkoj, od 2022. do 2023. lagani porast udjela NEET populacije	12,3 % , slično kao prosjek EU-a, iako Francuska pokazuje lagani porast; nešto veći udio od RH (koja ima 11,8 %)
Napuštanje roditeljskog doma	prosjek: 23,9 god.	prosjek: 25,3 god.	prosjek: 23,7 god.
Stopa prenapučenosti kućanstava	19,9 % , relativno niska, ispod prosjeka EU-a	22,1 % , nešto više nego u druge dvije države, ali opet ispod prosjeka EU-a	16,7 % , relativno niska, ispod prosjeka EU-a
Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti	27,4 % , bilježi značajan skok od 2019. godine nadalje	19,2 % , znatno niži rizik nego u druge dvije zemlje; niže od prosjeka EU-a	23,3 % , blagi pad rizika kroz godine
Socijalna i materijalna deprivacija	14 % ; među najvišim u EU, od 2019. trend povećanja	7,4 % , znatno niža nego u druge dvije zemlje; niža od prosjeka EU-a	13,8 % , vrhunac deprivacije 2020., no od tad slijedi pad

Izvor: Eurostat (2024). Database

Podaci iz Tablice 5.1.1. upućuju na određena preklapanja među državama. Austrija, Njemačka i Francuska zorno ocrtavaju principe na kojima konzervativni tip države počiva, a to su jakost u zaposlenju i obrazovanju. Ove države imaju zastarjeli pogled na rizike, stoga uspješno rješavaju stare socijalne rizike, a novi im stvaraju probleme. Potrebno je usmjeriti se na nove socijalne izazove s kojima se mladi susreću kako bi se postigla zavidna razina uspjeha za mlade.

5.2. Liberalni tip socijalnih država

Liberalne države karakterizira samo najnužnija državna intervencija u socijalnom i ekonomskom krugu, a uobičajene su za anglosaksonska područja (Cindori i Kuzelj, 2019). Oslanjanje na tržište predstavlja glavni regulacijski mehanizam ovog modela. Socijalna pomoć u državama poput Irske i UK-a (koje više nije dio EU-a), uglavnom je usmjerena na najsiromašnije. Mladi koji ne uspiju ostvariti stabilan prihod ili koji se suočavaju s nesigurnošću na tržištu rada, mogu biti posebno ranjivi.

Tablica 5.2.1.

Prikaz rizika mladih u liberalnom tipu socijalne države, 2023.

Liberalni tip		
Tip rizika	UK (podaci do 2019.)	Irska
Udio nezaposlenosti mladih	7,6 % , pad do 2019. (do kad je bilo članicom EU-a)	8,6 % , pad do 2019.; 2020. povećanje te ponovni pad
Privremena zaposlenost (ugovori na određeno)	8,7 % , gotovo najniža privremena zaposlenost u EU	22,4 % , viša nego u UK-u, ali znatno niža od prosjeka EU-a
Nedobrovoljna zaposlenost u nepunom radnom vremenu	ne postoje podaci	8,8 % , znatno niža od prosjeka EU-a; od 2019. <15 %
NEET populacija	11,4 % , pad od 2014. do 2017., potom lagano povećanje, u razini s EU-om	8,5 % , od 2014. pad do 2019., potom porast veći od prosjeka EU-a, zatim osjetan pad niži od prosjeka EU-a
Napuštanje roditeljskog doma	prosjek: 24,6 god.	prosjek: 28 god.

Stopa prenapučenosti kućanstava	8,5 % za 2018. kad je imala najnižu stopu (nisu poznati podaci za 2019. godinu)	4,4 % , među najnižim u EU
Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti	25% za 2018. (nisu poznati podaci za 2019. godinu)	16,9 % , u početku viši od UK-a, potom niži; znatno niži od prosjeka EU-a
Socijalna i materijalna deprivacija	11,4 % za 2018. (nisu poznati podaci za 2019. godinu), malo niža od prosjeka EU-a	10,7 % , u periodu od deset godina znatno poboljšanje

Izvor: Eurostat (2024). Database

Tablica ukazuje da se liberalni modeli relativno dobro nose s rizicima koji pogađaju mlade. Međutim, problem se ogleda u činjenici da je Ujedinjeno Kraljevstvo istupilo iz EU-a 2020. godine (*Brexit*), stoga dostupni podaci nisu u potpunosti vjerodostojan prikaz trenutnog stanja. Irska pokazuje znatne napore i stanovita poboljšanja u svim segmentima što ju čini osobito privlačnom među mladima, što je slučaj i u Hrvatskoj.

5.3. *Socijaldemokratski tip socijalnih država*

Socijaldemokratski tip još se naziva nordijskim ili skandinavskim modelom. Često se drži idealnim, gotovo nedostižnim uzorom socijalnih država. Ovaj model oslikava univerzalna socijalna zaštita, visok stupanj socijalne sigurnosti i ravnoteža između tržišnih mehanizama te državne intervencije. Počiva na načelima univerzalizma i solidarizma te se financira iz poreza, a ne doprinosima (Cindori i Kuzelj, 2019). To pruža okvir koji nastoji ublažiti socijalne rizike za sve građane, uključujući mlade. Skandinavske zemlje također nude davanja koja su vrlo izdašna i veća nego u prethodna dva modela.

Tablica 5.3.1.

Prikaz rizika mladih u socijaldemokratskom tipu socijalne države, 2023.

Socijaldemokratski tip	Švedska	Danska	Finska
Tip rizika			
Udio nezaposlenosti mladih	16 % , visoka razina nezaposlenosti mladih, znatno viša od prosjeka EU-a	10,1 % , nešto niža od prosjeka EU-a	12,7 % , visoka razina nezaposlenosti mladih, nešto viša od prosjeka EU-a
Privremena zaposlenost (ugovori na određeno)	37,9 % , među najvišim u EU	25,2 % , najniža u sve 3 države	34 % , pad od 2018.
Nedobrovoljna zaposlenost u nepunom radnom vremenu	24 % , nešto viša od prosjeka EU-a, ali trend pada	7,1 % , među najnižim u EU	18,8 % , u korak s prosjekom EU-a
NEET populacija	5,7 % , bolja je samo Nizozemska (4,7%), ispunjen cilj Europskog stupa socijalnih prava	8,6 % , oscilacije, ispunjen cilj Europskog stupa socijalnih prava	9,4 % , relativno stabilno kroz godine
Napuštanje roditeljskog doma	prosjek: 21,8 god.	prosjek: 21,4 god. , najbolje stanje u cijeloj EU	prosjek: 21,8 god.

Stopa prenapučenosti kućanstava	28,4 % , relativno visoka, nešto viša od prosjeka EU-a	22 % , povećanje do 2019. godine, potom pad	19,2 % , niža od prosjeka EU-a: ipak, trend porasta od 2021. godine
Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti	26,8 % , malo viši od prosjeka EU-a, relativno stabilna stopa	28,8 % , među najvišim u EU, iako pad od 2016. godine	27,5 % , pad do 2021., potom rast, nešto viši od prosjeka EU-a
Socijalna i materijalna deprivacija	6 % , znatno niža od prosjeka EU-a; ipak, od 2018. porast stope	11 % , malo niža od prosjeka EU-a	9,8 % , malo niža od prosjeka EU-a

Izvor: Eurostat (2024). Database

U zemljama poput Švedske, Danske i Finske obrazovni sustav i tržište rada počivaju na poticanju visoke razine kvalifikacija i stručnosti. Premda je obrazovni sustav ovih zemalja razvijen, mladi se često mogu suočiti s pritiscima da postignu zavidnu razinu akademskog uspjeha i brzo uđu na tržište rada. To može izazvati anksioznost i stres kod onih koji se suočavaju s teškoćama u ispunjavanju tih visokih očekivanja (Kvist i sur., 2012).

Skandinavske zemlje osobito su privlačne za život, stoga imaju relativno visok udio doseljenika iz drugih država. Mladi koji nemaju visoku razinu obrazovanja ili su dio marginaliziranih skupina, poput migranata i manjina, mogu imati probleme prilikom traženja stabilnoga zaposlenja. Ovaj oblik rizika predstavlja izazov za inkluzivnost socijaldemokratskih država (Kvist i sur., 2012).

Kao pozitivan primjer, ističe se švedska općina Avesta. Općina je, kako bi spriječila visok udio nezaposlenosti mladih, svim svojim zaposlenicima ponudila rad na puno radno vrijeme što poboljšava ekonomski položaj i sigurnost zaposlenika (Europska komisija, 2019).

5.4. Mediteranski tip socijalnih država

Mediteranski model države karakterizira važnost obiteljskih odnosa, klijentelizam, restriktivna socijalna zaštita i rigidno tržište rada. Kako obitelj tradicionalno zauzima središnju ulogu u pružanju podrške, državne politike nerijetko zaostaju u pružanju adekvatnih socijalnih usluga za mlade. Takav kontekst stvara različite izazove koji utječu na obrazovanje, zapošljavanje i socijalnu integraciju mladih (Petmesidou i Guillén, 2015). Ovaj model prisutan je u zemljama južne Europe.

Tablica 5.4.1.

Prikaz rizika mladih u mediteranskom tipu socijalne države, 2023.

Mediteranski tip			
Tip rizika	Italija	Grčka	Španjolska
Udio nezaposlenosti mladih	16,7 % , znatno viši od EU prosjeka	21,8 % , najveća nezaposlenost mladih u cijeloj EU	21,4 % , druga po redu, odmah iza Grčke
Privremena zaposlenost (ugovori na određeno)	43,2 % , znatno viša nego prosjek u EU, odmah iza Nizozemske	26,9 % , niža od druge dvije države, relativna stabilnost	37,3 % , znatno više od prosjeka EU-a; ipak, tendencija pada
Nedobrovoljna zaposlenost u nepunom radnom vremenu	65,1 % , najviša u cijeloj EU	49,5 % , između Italije i Španjolske, trend opadanja	46,7 % , također trend opadanja
NEET populacija	16,1 % , među najvećim udjelom NEET populacije u cijeloj EU, iza Turske i Rumunjske	16 % , između Italije i Španjolske, ali trend opadanja	12,3 % , porast 2020., a zatim opadanje

Napuštanje roditeljskog doma	prosjeak: 30 god.	prosjeak: 30,6 god.	prosjeak: 30,4 god.
Stopa prenapučenosti kućanstava	40,5 % , trend stagnacije	45,4 % , najviša među druge dvije države, trend stagnacije	13,3 % , znatno niža od prosjeka EU-a, trend stagnacije
Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti	26,6 % , nešto viši u uspoređi s prosjekom EU-a, ali stabilan trend, bez većih oscilacija	30 % , trend stagnacije, veći od prosjeka EU-a	28 % , također se osjeća stabilnost trenda, bez značajnih pogoršanja ili poboljšanja
Socijalna i materijalna deprivacija	7,9 % , niža nego u navedenim zemljama, pad od 2014. do 2019., potom povećanje koje traje do 2022., a zatim opet opada, pri čemu postaje niža od prosjeka EU-a	29,4 % , najviša od svih zemalja EU-a	16,9 % , među najvišima u zemljama EU-a, ali trend stabilnosti

Izvor: Eurostat (2024). Database

Tržište rada u Grčkoj i Italiji karakterizira visoka stopa nezaposlenosti mladih, koja je posljedica čimbenika poput ekonomske nestabilnosti i nedovoljno razvijenih mjera aktivnih politika zapošljavanja. Tako se mladi susreću s preprekama u pronalasku stabilnog i kvalitetnog zaposlenja, što dodatno otežava njihovu tranziciju u odraslu dob. Uz tržišta, obrazovni sustav također predstavlja izazove za mlade u državama mediteranskog tipa. Visoko obrazovanje u mediteranskim zemljama uglavnom nije

usmjereno na poticanje praktičnih vještina i iskustava potrebnih za konkuriranje na globalnom tržištu rada.

Stambeno pitanje još je jedan značajan socijalni rizik za mlade u Grčkoj i Italiji. Zbog visoke cijene nekretnina i najamnina, mnogi mladi ostaju živjeti s roditeljima dulje nego što je to uobičajeno u drugim zemljama EU-a (pa tako i Hrvatska). Ova ovisnost o obitelji može ograničiti osobnu autonomiju i spriječiti mlade u postizanju financijske neovisnosti.

Socijalna skrb u ovim zemljama često je usmjerena prema starijim generacijama, s relativno manjim ulaganjima u programe podrške za mlade, kao što su subvencije za obrazovanje, mjere aktivnih politika zapošljavanja ili pristupačno stanovanje. Ovaj nedostatak institucionalne podrške može povećati ovisnost o obitelji i produžiti razdoblje nesigurnosti za mlade. Usprkos brojnim izazovima, mediteranske države pokušavaju odgovoriti na socijalne rizike mladih kroz različite reforme i programe koji su često ograničeni zbog nedostupnosti sredstava, što se primjećuje i kod Italije. Ove države trebaju ojačati socijalnu politiku i kombinirati ju s resursima koje pružaju obitelji kako bi se postiglo bolja budućnost mladih.

6. Socijalne investicije kao mogući odgovor na izazove socijalne države

Suvremene socijalne države nose se s različitim problemima postindustrijalizacije. Tu se prvenstveno podrazumijevaju novi socijalni rizici koji zahtijevaju drugačiji pristup od starih. Stari socijalni rizici rješavali su se kompenzacijskim programima koji nastoje ublažiti nastale posljedice (Smokvina i Čunčić, 2019). Nasuprot tome, novi socijalni rizici teže preventivno orijentiranim investicijskim programima.

Kod takvih preventivnih programa, orijentir se nerijetko stavlja na socijalne inovacije koje obuhvaćaju nove pristupe i metode u rješavanju socijalnih problema (O'Leary i sur., 2018). U takvoj razmjeni ideja sudjeluju država, tržišni sektor i civilna društva (Mulgan i sur., 2007). Same inovacije ne bi bile moguće bez socijalnih ulaganja koja ih „oživljavaju“. Socijalne investicije usmjerene su na dugoročna ulaganja u ljudski kapital, posebice kod zaposlenja, obrazovanja, zdravstvene te socijalne skrbi (Leoni,

2016; Smokvina i Čunčić, 2019; Choi i sur. 2020; Unt i sur., 2021; Garritzman i sur., 2022). Ključni je cilj investicijskih mjera osigurati dugoročnu održivost socijalne države kroz fleksibilne i inkluzivne politike te stvoriti pravednije društvo.

Na razini Europske unije, socijalne inovacije osobito su rasprostranjene na području razvijenih, skandinavskih zemalja (O'Leary i sur., 2018), dok Hrvatska bitno zaostaje za europskim prosjekom (Babić i Baturina, 2016). Unatoč tome, RH poznaje određena socijalna ulaganja kao što su RODA (Roditelji u akciji) te javni najam stanova. Udruga RODA ima široki spektar djelovanja: od zagovaranja socijalne i zdravstvene politike, ravnopravnog roditeljstva, podrške roditeljima itd. Navedene komponente utječu na poboljšan status obitelji koja je posebice pod teretom novih socijalnih rizika. Javni najam stanova očituje se kao svojevrsna novina stambene sigurnosti koja se čini gotovo pa nedostižnom mladim ljudima. Takva vrsta stanovanja može se činiti pristupačnom, isplativijom i sigurnijom za ranjive skupine kojima prijete razni rizici, a primjer toga vidljiv je u Novom Jelkovcu i Podbrežju, u gradu Zagrebu.

Iako socijalne investicije poznaju brojne prednosti poput poboljšane kvalitete života, održivog razvoja, smanjenih troškova socijalne skrbi i podrške ranjivim skupinama, one posjeduju i određene slabosti. Socijalna ulaganja nisu jasno definirana te često ne smanjuju, već produciraju nejednakosti prekomjernim pogodovanjem onima koji su boljestojeći (Garritzman i sur., 2022). Konkretno govoreći, osobe s većim prihodom i stabilnim zaposlenjem mogu imati olakšan pristup investicijskim programima, čime se one u nepovoljnom položaju deprivilegira. Također, termin socijalnih investicija implicitno poručuje da određene vrste socijalnih potrošnji ne stvaraju povrat ulaganja što stvara određeni gubitak (Leoni, 2016).

Unatoč prisutnim nedostacima, institucije EU-a pokazuju jasnu sklonost korištenju socijalnih investicija. Važno je da se koncept dublje integrira u države članice, budući da može pružiti adekvatna rješenja za izazove s kojima se moderna socijalna država suočava (Leoni, 2016).

7. Zaključak

Klasični pristup socijalne države temeljio se na pasivnim mjerama koje bi odgovorile na rizike tek kad se oni pojave. Postindustrijske promjene, kao što su globalizacija, tehnološki napredak, ulazak žena u svijet rada te promjene u obiteljskim strukturama, rezultirale su pojavom novih socijalnih rizika koji zahtijevaju drugačiji pristup. Novi rizici osobito pogađaju mlade koji se pokušavaju osamostaliti i osnovati obitelj, a tiču se usklađivanja posla i obitelji, samohranog roditeljstva, ograničenog pristupa socijalnim pravima, nedovoljnih ili zastarjelih vještina, dugotrajne skrbi te sličnih pojava (NEET, stambeni problemi, ovisnosti, problemi mentalnog zdravlja...).

Hrvatska se, kao i druge tranzicijske zemlje, suočava s dodatnim izazovima poput ograničenih resursa i slabije razvijene socijalne politike, u usporedbi s naprednijim članicama Europske unije. Dok skandinavske zemlje pružaju snažnu zaštitu putem razvijenijih sustava socijalnih investicija (ulaganja), Hrvatska još uvijek nije potpuno uspostavila sustav koji bi adekvatno odgovorio na tražene potrebe. Socijalna ulaganja nude mogućnost dvostruke koristi – smanjenja socijalnih troškova i jačanja društvene kohezije. Premda postoje neslaganja oko učinkovitosti investicija, EU ih zanemaruje i aktivno se služi njima. Kako bi se ostvario pozitivan pomak, nužno je razvijati institucionalne kapacitete, osigurati jednak pristup obrazovanju i zaposlenju putem cjeloživotnih programa te poticati jačanje socijalnih inovacija koje bi se provele socijalnim ulaganjima.

Ova rješenja mogu pomoći mladima u suočavanju s izazovima nesigurnih radnih uvjeta. Što se tiče daljnjih implikacija, važno je provesti više istraživanja kako bi se otkrilo što može biti učinkovito u borbi s novim rizicima. Također, trebala bi se provoditi kombinirana socijalna politika koja bi uključila sve potrebne sudionike (tržište – država – civilna društva – ranjive skupine) pri čemu bi se smanjio pritisak koji je trenutno usmjeren samo na organizacije civilnog društva. Država bi posebno trebala ulagati u mlade, s obzirom da su oni stup budućnosti. Ipak, postavlja se relevantno pitanje: mogu li socijalne države, i pod kojim uvjetima, uspješno odgovoriti na nove izazove?

Popis slika:

Slika 2.2.1.	7
Slika 4.4.	19

Popis grafova:

Graf 4.1.	16
Graf 4.2.	17
Graf 4.5.	20
Graf 4.6.	22
Graf 4.7.	23
Graf 4.8.	23

Popis tablica:

Tablica 4.3.	18
Tablica 5.1.1.	25
Tablica 5.2.1.	27
Tablica 5.3.1.	29
Tablica 5.4.1.	31

Literatura

1. Ajduković, M. (2008). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 395-414.
2. Babić, Z. i Baturina, D. (2016). Koncept socijalnih investicija kao odgovor na krizu i nove izazove socijalne države: trendovi i perspektiva. *Revija za socijalnu politiku*, 23(1), 39-60.
3. Bađun, M. (2023). Kako pomoći pružateljima neformalne dugotrajne skrbi? *Osvrti Instituta za javne financije*, 16(135), 1-10.
4. Balatsky, E.V. (2021). Post-industrial society and the economy of leisure: A new personnel paradigm. *Journal of New Economy*, 22(4), 5-23.
5. Bandalović, G. i Popić, A. (2019). Društveni položaj žena u suvremenoj hrvatskoj obitelji - primjer grada Splita. *Društvene i humanističke studije*. 2(8), 203-224.
6. Bonoli, G. (2006). New social risks and the politics of post-industrial social policies. U: Armingeon, K. i Bonoli, G. (ur.), *The Politics of Post-Industrial Welfare States*, (str. 21-44). London: Routledge.
7. Cerami, A. (2008). New Social Risks in Central and Eastern Europe: The Need for a New Empowering Politics of the Welfare State. *Czech Sociological Review*, 44(6), 1089–1110.
8. Cherewick, M., Kohli, A., Remy, M.M., Murhula, C.M., Bin Kurhorhwa, A.K., Bacikenge Mirindi, A., Bufole, N.M., Banywesize, J.H., Mushengezi Ntakwinja, G., Mitima Kindja, G. i Glass, N. (2015). Coping among trauma-affected youth: a qualitative study. *Conflict and Health*, (9)35, 1-12.
9. Choi, Y. J., Huber, E., Kim, W. S., Kwon, H. Y. i Shi, S. J. (2020). Social investment in the knowledge-based economy: new politics and policies. *Policy and Society*, 39(2), 147–170.
10. Chung H. i van der Lippe, T. (2020). Flexible Working, Work-Life Balance, and Gender Equality: Introduction. *Social Indicator Research*, 151(2), 365-381.
11. Cindori, S. i Kuzelj, V. (2019). Exemplis discimus: reafirmacija vrijednosti i redefinicija sadržaja socijalne države u novom stoljeću. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 40(2), 823-843.

12. CISOK (2024). Tko je NEET skupina? Posjećeno 3.9.2024. na mrežnoj stranici CISOK-a: <https://cisok.hzz.hr/tko-je-neet-skupina/>
13. Clancy, R.L., Fisher, G.G., Daigle, K.L., Henle, C.A., McCarthy, J. i Fruhauf, C.A. (2020). Eldercare and Work Among Informal Caregivers: A Multidisciplinary Review and Recommendations for Future Research. *Journal of Business and Psychology*, 35(3), 9–27.
14. Crawford, C., Dearden, L., Micklewright, J. i Vignoles, A. (2017). *Family background and university success: Differences in higher education access and outcomes in England*. Oxford: Oxford University Press.
15. Dobrotić, I. (2015). Politike usklađivanja obiteljskih obaveza i plaćenog rada i položaj roditelja na tržištu rada. *Revija za socijalnu politiku*, 22(3), 353-374.
16. Dosunmu, A. G. i Dichaba, M. (2024). Women and higher education: Access, equity and opportunities for women in the workplace. *South African Journal of Higher Education*, 38(4), 21-45.
17. Dubreta, N., Brezovec, E. i Miškić, F. (2023). Percepcija društvene kontrole i upotreba marihuane među zagrebačkim studentima. *Jahr*, 14(2), 265-289.
18. Esteve, A., Schwartz, C. R., Van Bavel, J., Permanyer, I., Klesment, M. i García-Román, J. (2016). The end of hypergamy: Global trends and implications. *Population and Development Review*, 42(4), 615–625.
19. Erdogan, E., Flynn, P., Nasya, B., Paabort, H. i Lendzhova, V. (2021). NEET Rural–Urban Ecosystems: The Role of Urban Social Innovation Diffusion in Supporting Sustainable Rural Pathways to Education, Employment, and Training. *Sustainability*, 13(21), 1-15.
20. Europska komisija (2019). *Work-life balance for all: Best practice examples from EU Member States*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
21. Eurostat (2023). When do young Europeans leave their parental home? Posjećeno 2.9.2024. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230904-1>
22. Eurostat (2024). Database. Posjećeno 31.08.2024. na mrežnoj stranici Eurostata: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

23. Farnsworth, K. i Irving, Z. (2024). Crises of the welfare state, resilience, and pessimism of the intellect. *Social Policy & Administration*, 58(2), 248–263.
24. Fomby, P. i Bosick, S. J. (2013). Family instability and the transition to adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 75(5), 1266-1287.
25. García-Castro, F.J., Hernández, A. i Blanca, M.J. (2022). Life satisfaction and the mediating role of character strengths and gains in informal caregivers. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 29(6), 829-841.
26. Garritzmann, J. L., Häusermann, S. i Palier, B. (2022). Social investments in the knowledge economy: The politics of inclusive, stratified, and targeted reforms across the globe. *Social Policy & Administration*, 57(1), 87–101.
27. Gotea, M. i Busuioc, M. (2016). Maternal single-parent family in social risk situation. psychosocial and behavioral characteristics. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov, Series VII*, 9(58), 98-108.
28. Gragnano, A., Simbula, S. i Miglioretti, M. (2020). Work–Life Balance: Weighing the Importance of Work–Family and Work–Health Balance. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(3), 1-20.
29. Gvozdanović, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N. i Kovačić, M. (2019). Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019.. Posjećeno 11.9.2024. na mrežnoj stranici Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu: <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/837/>
30. Hamilton, C., Parolin, Z., Waldfogel, J. i Wimer, C. (2024). Transitioning to adulthood: Are conventional benchmarks as protective today as they were in the past? *Social Science Research*, 119(5), 1-14.
31. Häusermann, S. (2012). *The Politics of Old and New Social Policies*. Zürich: University of Zurich.
32. Hong, S.C. i Coogle, C.L. (2016). Spousal Caregiving for Partners With Dementia: A Deductive Literature Review Testing Calasanti's Gendered View of Care Work. *Journal of Applied Gerontology*, 35(7), 759-787.
33. HZZ (2024). On-line statistika. Posjećeno 1.09. 2024. na mrežnoj stranici HZZ-a: <https://statistika.hzz.hr/>

34. Klasnić, K. (2017). *Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena*. Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske.
35. Komp-Leukkunen, K. (2021). Breadwinner Models Revisited: How a Couple's Combined Work Histories Influence the Retirement Transition. *Social Politics*, 28(2), 335–358.
36. Kvist, J., Fritzell, J., Hvinden, B. i Kangas, O. (2012). *Changing Social Equality: The Nordic Welfare Model in the 21st Century*. Bristol: Policy Press.
37. Lakshmi, N. i Sai Prasanth, V. (2018). A Study On Work-Life Balance In Working Women. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Scientific Research*, 1(7), 76-88.
38. Leibfried, S. i Mau, S. (2008). *Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
39. Leoni, T. (2016). Social Investment as a Perspective on Welfare State Transformation in Europe. *Intereconomics* 51(4), 194–200.
40. Leos-Toro, C., Fong, G.T., Meyer, S.B. i Hammond, D. (2020). Cannabis health knowledge and risk perceptions among Canadian youth and young adults. *Harm Reduction Journal*, 17(54), 1-13.
41. Lindt, N., van Berkel, J. i Mulder, B. C. (2020). Determinants of overburdening among informal carers: a systematic review. *BMC Geriatrics*, 20(1), 1-12.
42. Longacre, M.L., Valdmanis, V.G., Handorf, E.A. i Fang, C.Y. (2017). Work impact and emotional stress among informal caregivers for older adults. *Journals of Gerontology: Social sciences*, 72(3), 522-531.
43. Majdak, M., Berc, G. i Baturina, D. (2021). Ples na rubu: okolnosti i iskustva položaja mladih u NEET statusu na području Grada Zagreba. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 21(1), 89-128.
44. Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R. i Sanders, B. (2007). *Social innovation: what it is, why it matters and how it can be accelerated*. London: Young Foundation.
45. Nikčević-Milković, A. (2016). Korištenje sredstava ovisnosti i provođenje slobodnog vremena mladih ličko-senjske županije. *Magistra Iadertina*, 11(1), 161-183.

46. O'Leary, C., Baines, S., Bailey, G., McNeil, T., Csoba, J. i Sipos, F. (2018). Innovation and Social Investment Programs in Europe. *European Policy Analysis*, 4(2), 294-312.
47. Olivera, J. i Ponomarenko, V. (2017). Pension Insecurity and Wellbeing in Europe. *Journal of Social Policy*, 46(3), 517–542.
48. Pavić-Rogošić L., Vorberger, K., Čižmar, Ž., Žajdela Hrustek, N., Čižmešija, A., Kirinić, V., Šimić, D., Begičević Ređep, N. i Frković, M. (2022). Prikaz ideje, implementacije i aktivnosti projekta Digitalna.hr u cilju integracije ranjivih skupina u digitalno društvo. *Croatian Regional Development Journal*, 3(2), 114-137.
49. Perry-Jenkins, M. i Gerstel, N. (2020). Work and Family in the Second Decade of the 21st Century. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 420-453.
50. Petmesidou, M. i Guillén, A.M. (2015). *Economic Crisis and Austerity in Southern Europe: Threat or Opportunity for a Sustainable Welfare State*. London: Routledge.
51. Pradhan, G. (2016). *Work-life balance among working women: A cross-cultural review*. Bangalore: The Institute for Social and Economic Change.
52. Raiber, K., Visser, M. i Verbakel, E. (2023). Strategies of informal caregivers to adapt paid work. *European Societies*, 26(1), 63–90.
53. Ranci, C., Brandsen, T. i Sabatinelli, S. (2014). New Social Risks and the Role of Local Welfare: An Introduction. U: Ranci, C., Brandsen, T., Sabatinelli, S. (ur.), *Social Vulnerability in European Cities. Work and Welfare in Europe* (str. 3-31). London: Palgrave Macmillan.
54. Ravnić, A. (2004). *Osnove radnog prava*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
55. Saltkjel, T. (2017). Welfare resources and social risks in times of social and economic change: a multilevel study of material deprivation in European countries. *European Journal of Social Work*, 21(5), 639–652.
56. Settersten, R. A. i Ray, B. (2010). What's Going on with Young People Today? The Long and Twisting Path to Adulthood. *The Future of Children*, 20(1), 19–41.

57. Sheykhi, M.T. (2020). Worldwide Increasing Divorce Rates: A Sociological Analysis. *Konfrontasi: Jurnal Kultural, Ekonomi Dan Perubahan Sosial*, 7(2), 116-123.
58. Smokvina, V. i Čunčić, M. (2019). Suvremeni izazovi u provođenju socijalne politike s posebnim naglaskom na mjere socijalne intervencije. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 40(3), 1175-1204.
59. Središnji državni ured za demografiju i mlade (2023). Nacionalni program za mlade 2023.-2025.. Posjećeno 5.9.2024. na mrežnoj stranici Ministarstva demografije i useljeništa: <https://mdu.gov.hr/UserDocsImages/Direktorij%202/Slike%20od%20111.23/Dokumenti%20od%20111.23/Nacionalni%20program%20za%20mlade%202023-2025%20A4%20HR%20web..pdf>
60. Storey, N. R. i Kay, F. (2019). *Women in the Second World War*. Stroud: Amberley Publishing.
61. Štambuk, A., Rusac, S. i Skokandić, L. (2019). Profil neformalnih njegovatelja starijih osoba u gradu Zagrebu. *Revija za socijalnu politiku*, 26(2), 189-206.
62. Unt, M., Gebel, M., Bertolini, S., Deliyanni-Kouimtzi, V. i Hofäcker, D. (2021). *Social exclusion of youth in Europe: The multifaceted consequences of labour market insecurity*. Bristol: Policy press.
63. Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 05/14.
64. Van Bavel, J. (2012). The reversal of gender inequality in education, union formation and fertility in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, 10(1), 127-154.
65. Van der Veen, R. (2012). Risk and the Welfare State: Risk, Risk Perception and Solidarity. U: van der Veen, R., Yerkes, M. & Achterberg, P. (ur.), *The Transformation of Solidarity: Changing Risks and the Future of the Welfare State*, (str. 13–30). Amsterdam: Amsterdam University Press.
66. Van Vugt, L., Levels, M. i van der Velden, R. (2022). The low skills trap: the failure of education and social policies in preventing low-literate young people from being long-term NEET. *Journal of Youth Studies*, 27(2), 217–251.

67. Vasilescu, M.D., Serban, A.C., Dimian, G.C., Aceleanu, M.I. i Picatoste, X. (2020). Digital divide, skills and perceptions on digitalisation in the European Union — Towards a smart labour market. *PLOS ONE*, 15(4), 1-39.
68. Vijeće Europe (2014). *Pojmovnik socijalne sigurnosti*. Skoplje: Regionalni Ured Vijeća Europe.
69. Vilhjálmssdóttir, G. (2021). Young workers without formal qualifications: experience of work and connections to career adaptability and decent work, *British Journal of Guidance & Counselling*, 49(29), 242-254.
70. Voskion, N. (2023). *Izazovi ravnoteže između posla i privatnog života za žene*. Završni rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
71. Yang, J. (2014). Welfare States' Policy Response to New Social Risk: Sequence Analysis for Welfare Policy. *Development and Society*, 43(2), 269–296.
72. Yavorsky, J.E., Kamp Dush, C.M. i Schoppe-Sullivan, S.J. (2015). The Production of Inequality: The Gender Division of Labor Across the Transition to Parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 77(3), 591-818.
73. Zygouri, I., Cowdell, F., Ploumis, A., Gouva, M. i Mantzoukas, S. (2021). Gendered experiences of providing informal care for older people: a systematic review and thematic synthesis. *BMC Health Services Research*, 21(1), 1-15.